

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Robert Vršanský

NEPODMÍNĚNÝ TREST ODNĚTÍ SVOBODY

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:

JUDr. Jaromír Hořák, Ph. D.

Katedra:

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu):

30. června 2014

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Pardubicích dne 30. června 2014

Robert Vršanský

Poděkování:

Rád bych na tomto místě poděkoval JUDr. Jaromíru Hořákovi, Ph. D., za jeho cenné rady a připomínky, jakož i vstřícný přístup, díky němuž se mi podařilo tuto diplomovou práci vypracovat.

Obsah:

Úvod.....	5
1. Pojem a účel trestu.....	7
1.1 Pojem trestu.....	7
1.2 Účel trestu – teoretická pojetí	8
1.3 Účel trestu v české právní úpravě	10
2. Nepodmíněný trest odnětí svobody v současné právní úpravě.....	14
2.1 Zásady ukládání trestu.....	14
2.1.1 Zásada zákonnosti trestních sankcí.....	14
2.1.2 Zásada humánnosti trestních sankcí	14
2.1.3 Zásada přiměřenosti trestních sankcí.....	15
2.1.4 Zásada subsidiarity	17
2.1.5 Závěrem k zásadám	18
2.2 Nepodmíněný trest odnětí svobody v systému trestů.....	18
2.3 Výměra nepodmíněného trestu	19
2.3.1 Případy mimořádného zvýšení trestní sazby	20
2.3.2 Případy mimořádného snížení trestní sazby	22
3. Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody.....	24
3.1 Právní úprava výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody	24
3.1.1 Mezinárodní vývoj a východiska.....	24
3.1.2 Evropská vězeňská pravidla.....	25
3.1.3 Nástin vývoje právní úpravy výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody v ČSSR, ČSFR a ČR	26
4. Podmíněné propuštění v právu České republiky	31
4.1 Vývoj právní úpravy	31
4.2 Řádné podmíněné propuštění	33
4.3 Předčasné podmíněné propuštění	35
4.4 Zpřísněné podmíněné propuštění	36
4.5 Procesní otázky	37
4.6 Závěry	41
5. Podmíněné propuštění v právu Spojeného království.....	43
5.1 Podmíněné propuštění – vývoj a účel	44

5.2	Předčasné propuštění (Unconditional release)	45
5.3	Podmíněné propuštění (Release on licence)	46
5.3.1	Povinné podmíněné propuštění.....	46
5.3.2	Diskreční podmíněné propuštění	46
5.3.3	Schválené podmíněné propuštění (extended sentences).....	47
5.3.4	Doživotní vězni (lifers).....	49
5.3.5	Přiměřená omezení a přiměřené povinnosti (licence conditions).....	55
5.3.6	Recall to prison	58
5.3.7	Parole Board	61
5.4	Závěry	63
	Závěr	66
	Přehled použitých zkratk.....	69
	Seznam použité literatury a pramenů.....	70
	Unconditional imprisonment – abstract.....	75
	Nepodmíněný trest odnětí svobody – abstrakt.....	76
	Klíčová slova	77
	Key words	77

Úvod

Trestní právo jistě patří mezi nejvýznamnější právní obory. Je mu věnována značná pozornost akademické obce, a ač se obvykle nedotýká běžného života všech lidí, o to citelněji je znát, když k tomuto střetu dojde. Rozhodování o vině a trestu je nejdůležitější agendou trestního soudu. V případech, kde nepostačí užití alternativních trestů nebo odklonů v trestním řízení, je uznání za vinného následováno odsouzením k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

Nepodmíněný trest odnětí svobody představuje nejzávažnější zásah do práv jednotlivce. Jedná se o konflikt mezi zájmem na spravedlivém potrestání pachatele a ochraně společnosti na jedné straně, a šetřením základních nebo minimálních práv odsouzeného, tedy vězně, na straně druhé.

V nedávné historii je čím dál patrnější snaha o minimalizaci ukládání nepodmíněného trestu. Je tomu tak z důvodů sociálních – spíše než potrestat pachatele jej chceme především převychovat, aby již neopakoval trestnou činnost. Je tomu však i z důvodů ryze praktických – pobyt odsouzených ve věznici představuje zátěž, na kterou se nedostává finančních prostředků v potřebné výši. V době před amnestií prezidenta republiky ze dne 1. 1. 2013 byla situace téměř kritická, věznice byly přeplněné. Toto jednorázové opatření problém dočasně vyřešilo, ale podobný scénář se bude velice pravděpodobně v dohledné době opakovat.

I proto sílí tlak na podmíněné propuštění vězňů. Zákonodárce se snaží postupnými novelizacemi „přesvědčit“ soudy, aby tohoto institutu využívaly častěji. Některé změny lze vítat jako krok kupředu, jiné jako kontroverzní opatření.

Téma diplomové práce „Nepodmíněný trest odnětí svobody“ jsem si zvolil proto, že se zajímám o trestní právo jako celek, zejména pak o problematiku trestů a trestání. Ke zvolení tématu mě vedla i skutečnost, že se jedná o dlouhodobě „nepopulární“ téma mezi diplomanty. Z širokého okruhu dílčích témat, která se pod tímto heslem ukrývají, jsem si zvolil jako stěžejní námět institut podmíněného propuštění.

Ukládání trestů a podmíněné propuštění jsou témata, která jsou v praxi velmi aktuální, a podmíněné propuštění čím dál více. Přesto se mu ve výuce trestního práva

nevěnuje žádná pozornost a učebnice o něm prakticky nepojednávají. A stejně tak je tomu i ve Velké Británii, kde jsem měl možnost tento institut detailně prostudovat a zpracovat. Nedocenitelným pomocníkem při práci s anglickými prameny a zejména judikaturou byla databáze Westlaw, do které jsem měl díky studiu na Coventry University přístup.

Předkládaná práce si jako jedna z mála v České republice klade za cíl podat komplexní náhled na podmíněné propuštění v tuzemském právu, zároveň jako jediná svého druhu v českém jazyce postihuje problematiku podmíněného propuštění v právu Spojeného království. Jako jediná také oba právní režimy vzájemně srovnává. V tom by měl být její hlavní přínos.

Cílem práce je prezentovat potenciálním čtenářům ucelený pohled na teoretické i praktické aspekty trestu, zejména pak trestu nepodmíněného, stojícího na pomyslném začátku uvěznění. Dále pak na podmíněné propuštění, stojící na pomyslném konci uvěznění, a na jejich souvztažnost. Práce nastiňuje vývoj právní úpravy, právní úpravu platnou, její pozitiva, negativa a implikace.

Práce se snaží postihnout, jaká hlediska musí soud vzít v úvahu při ukládání trestu a jaká při rozhodování o podmíněném propuštění, a zda by při prvním měl být brán ohled k druhému. Rozebírá právní úpravu podmíněného propuštění v České republice a Velké Británii, analyzuje jednotlivé výhody a nevýhody a hodnotí společné a rozdílné znaky.

Nejprve bude pojednáno o účelu trestu a jeho historickém vývoji ve světě i u nás až do současnosti. Následně bude hovořeno o zásadách ukládání trestu jakožto projevech jednotlivých složek účelu trestu. Ty se posléze promítají v právní úpravě nepodmíněného trestu odnětí svobody. Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody je uveden jen z hlediska vývoje mezinárodní, evropské a tuzemské právní úpravy, neboť toto téma přesahuje rozsah této práce.

V hlavní části práce je zkoumán institut podmíněného propuštění z hlediska českého a anglického práva. Je prezentována právní úprava, poukázáno na její výhody a nevýhody, a jsou zmíněny možnosti řešení. V závěru je pak provedeno srovnání obou právních režimů se snahou nalézt společné nebo jednotlivé pozitivní znaky, a nakonec je posouzena aplikovatelnost zahraničních nástrojů v českém právu.

1. Pojem a účel trestu

1.1 Pojem trestu

Trest jako jeden ze stěžejních a nejzákladnějších pojmů trestního práva nelze pro jeho komplexní povahu jednoduše vymezit. Pokus o legální definici by proto zákonitě musel skončit nezdarem. Vymezení by bylo buď příliš stručné a nepostihlo by všechny aspekty trestu, nebo příliš široké co do rozsahu textu a stále s rizikem, že by některá okolnost zůstala stranou – takové ustanovení by v zákoně zaujímal nepřiměřený rozsah. Jelikož není nutné, aby trestní předpis obsahoval definici trestu, a pojem jako takový v sobě obsahuje podstatný filozofický rozměr, ponechává se jeho definování na teorii.

U čelných představitelů české trestněprávní vědy nalezneme několik definic, které se však od sebe radikálně neliší a v určitých bodech se shodují. Solnař uvádí pojem trestu jako „*záměrné působení citelné újmy pachateli trestného činu spojené s jeho veřejným sociálně etickým odsudkem*“¹. Trest odlišuje od ochranného opatření, u něhož je výrazně patrná preventivní funkce. Tuto definici obohacují či rozšiřují Novotný² a Vanduchová³ o následující znaky: trest je uložen soudem v trestním řízení jménem státu za trestný čin spáchaný pachatelem. Poněkud jiné pojetí najdeme u Jelínka, dle něhož společným je způsobení právní újmy pachateli, přičemž tato újma je zákonem stanoveným právním následkem za protiprávní jednání.⁴ Jde však ještě dále – právní újmu má pachatel pociťovat jako zlo a také ji tak má i přijmout.⁵

Způsobení újmy pachateli je tedy jednotícím znakem definic všech výše zmíněných autorů. Další znaky se v různé míře liší. To ovšem neznamená, že by některá z definic měla být méně správná, všechny totiž vycházejí z vývoje pojetí účelu trestu. Definování pojmu trestu bez následného uvedení teorií účelu trestu by postrádalo smysl, neboť se jedná o fenomény v zásadě neoddělitelné.

¹ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ D., VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva*. Vyd. 1. Praha: Novatrix, 2009. Část třetí, Tresty a ochranná opatření, s. 7

² NOVOTNÝ, O.; VANDUCHOVÁ, M.; ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné: Obecná část*. 6. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 47

³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 494

⁴ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 347

⁵ Tamtéž

1.2 Účel trestu – teoretická pojetí

V otázce nahlížení účelu trestu existovaly v historii a existují dosud dvě navzájem odlišné teorie – teorie absolutní a teorie relativní. Toto dělení se v českém právním prostředí považuje za klasické, lze se však setkat i s dělením na teorie retribuční a utilitární.⁶ Pro účely této práce bude následující výklad vycházet z prvně naznačeného dělení, s přihlédnutím k dělení později uvedenému. Kombinací prvků jednotlivých teorií pak vznikají teorie smíšené.

Absolutní teorie je reprezentována latinským výrokem „*punitur, quia peccatum est*“. Trestá se, protože bylo spácháno zlo, účelem je pouze odplata. Představiteli této teorie byli především Aristoteles, Kant a Hegel. Již z toho lze pozorovat, v jakém období a do jaké míry se tato teorie prosazovala. Aristoteles uvádí jednoduchou rovnici: trestný čin narušuje spravedlnost, trestem a odplatou bude spravedlnost obnovena, přičemž rozsah zločinu a rozsah trestu si musí odpovídat.⁷ Stejně tak Hegelovy teze vyznívají ve stejný závěr. Trestný čin je narušením (*negací*) práva (právního řádu), a spravedlivým potrestáním pachatele (tedy jeho *negací*) dojde k opětovnému nastolení práva.⁸ Nakonec pak Kant pokládá trestní zákon za kategorický imperativ a trest za uskutečnění spravedlnosti, kterou chápe jako nejvyšší morální hodnotu a podmínku smysluplnosti lidské existence.⁹ Ačkoliv je zřejmé, že některé myšlenky této teorie jsou v dnešní době obtížně aplikovatelné a jiné přímo nepřijatelné, spočívá její přínos v pojetí spravedlnosti a vztahu závažnosti spáchaného činu a přísnosti trestu.¹⁰

Relativní teorie je spojena s latinským výrokem „*punitur, ne peccetur*“. Trestá se, aby nebylo páčáno zlo. Účelem trestu je ochrana společnosti, trestem se má trestným činům předcházet, a to zabráněním pachateli v páčání další trestné činnosti a jeho nápravě, a též preventivním (odstrašujícím) působením na společnost.¹¹ Tyto názory na účel trestu jsou v historii převažující a i v současné české trestněprávní politice je lze označit za dominantnější.

Relativní teorie stojí na zásadách humanismu a determinismu lidského chování,

⁶ LATA, J. *Účel a smysl trestu*. 1. vydání. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007, s. 8

⁷ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 348

⁸ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ D., VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva*. Vyd. 1. Praha: Novatrix, 2009. Část třetí, Tresty a ochranná opatření, s. 14

⁹ LATA, J. *Účel a smysl trestu*. 1. vydání. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007, s. 16, 36

¹⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 488

¹¹ Tamtéž, s. 488 – 489

proto její projevy a subteorie nalezneme už v Bibli, ve starověkém Řecku u Sókrata a Platóna, ve starověkém Římě u Seneky a Paula, v raném i pozdním středověku, jakož i v osvícenství; za nejvýraznější představitele lze označit Benthama, Beccariu nebo Montesquieua.¹²

V rámci relativních (utilitárních) teorií se rozlišují teorie odstrašující, nápravná a eliminační. Odstrašující teorie je úzce spjata s preventivní teorií, o které bude pojednáno dále. Účelem trestu je zabránění páčání trestného činu nastavením takové přísnosti trestu, že riziko pachatele od spáchání trestného činu odradí. K tomu uvádí Novotný: „*Minimálním posláním trestu je dokázat pachateli, že páchat trestné činy je pro něho nevýhodné, že se trestná činnost nevyplácí*“¹³. U nápravných teorií stojí v popředí sociologický pohled na osobu pachatele. Příčinu trestné činnosti pachatele hledají například v jeho životních podmínkách, vzdělání a způsobu výchovy v dětství, ale vinu nese částečně i společnost, která na pachatele působí.¹⁴ Eliminační teorie se zaměřují na úzkou skupinu pachatelů nejzávažnějších zločinů, které přísnost trestu neodradila od páčání a není žádná naděje, že by se kdy podařilo dosáhnout jejich resocializace – tyto osoby lze jedinečně izolovat od společnosti, v krajním případě je trestem smrti zlikvidovat.¹⁵

Jiné dělení v rámci relativních teorií je na speciálně preventivní teorie a generálně preventivní teorie. Speciální prevence má za cíl ochránit společnost např. tím, že pachatele uvězní, a zároveň se snaží o nápravu jeho osobnosti tak, aby v budoucnu již trestnou činnost nepáchal; generální prevencí se odstrašujícím způsobem působí na společnost jako celek, a současně se potvrzuje platnost trestních zákonů a posiluje obecný pocit právní jistoty.¹⁶

Teorie smíšené vybírají z každé z výše zmíněných teorií některé prvky, aby ve výsledku vytvořily základ pro trestněprávní politiku, která je odpovídající moderní době. Účelem trestu jistě není jen potrestání pachatele, současně by se bez této složky

¹² LATA, J. *Účel a smysl trestu*. 1. vydání. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007, s. 11 - 18

¹³ NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1967, s. 16

¹⁴ LATA, J. *Účel a smysl trestu*. 1. vydání. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007, s. 26

¹⁵ Tamtéž, s. 29

¹⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 488 - 489

v podstatě nejednalo o trest v původním smyslu toho slova. Neboli trest musí sloužit jak k uskutečňování spravedlnosti, tak plnit sociální účel.¹⁷

1.3 Účel trestu v české právní úpravě

Za posledních více než padesát let se v českém právním prostředí vystřídaly dva hmotněprávní trestní kodexy, dva zákony upravující výkon trestu odnětí svobody a dvě vyhlášky, které je provádějí. V průběhu té doby byl účel trestu a účel výkonu trestu různě definován v jednotlivých zákonech, především ale doznal vývoje v rovině teoretické v důsledku společenských změn.

Účelem trestu podle § 23 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb. (dále jen „tr. zákon“) bylo „*chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život pracujícího člověka, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti*“. Odstavec 2 tohoto ustanovení dodával požadavek, že „*výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost*“. Jednalo se o odklon od represivního pojetí účelu trestu v trestním zákoně č. 86/1950 Sb. Zákonná definice přetrvala nezměněna až do nabytí účinnosti současného trestního zákoníku, s jedinou výjimkou, když byla novelou č. 175/1990 Sb. odstraněna slova „*pracujícího člověka*“. Složky účelu trestu (jednotlivé funkce) byly tedy tři – ochranná, individuálně preventivní a generálně preventivní. Tuto skutečnost podrobuje kritice Lata, když jednak zpochybňuje, že by bylo možné každého pachatele převychovat, a na druhé straně upozorňuje na absenci odplatné složky (funkce) trestu.¹⁸ Pro Latovu podporu svědčí dvě teze.

Pokud se zákonodárce uchýlí k legální definici účelu trestu, navíc ve výše zmíněném znění, působí to dojmem, že se snaží o definici, která bude vyčerpávající. Znění ustanovení je taxativní, tedy *a contrario* by bylo lze dovodit, že odplata v jakékoliv formě účelem trestu není. Dále je společensky nepřijatelné a z povahy věci a významu slov „*trest*“ a „*vězení*“ nemožné odplatný prvek vyloučit.

Tyto závěry jen poukazují na to, že snahy o zákonné definování účelu trestu musí narážet na četná úskalí. Smysl by mělo jen v taxativním výčtu, formulačně však není jednoduché všechny aspekty účelu trestu postihnout. Také to v žádném případě

¹⁷ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ D., VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva*. Vyd. 1. Praha: Novatrix, 2009. Část třetí, Tresty a ochranná opatření, s. 23

¹⁸ LATA, J. *Účel a smysl trestu*. 1. vydání. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007, s. 65

neznamená, že by ustanovení § 23 tr. zákona mělo snad být špatné. Právě naopak, vždyť ony tři funkce platí dodnes.

Nejen systematickým výkladem ustanovení § 23 tr. zákona dovodil Novotný o účelu trestu, že „jeho konečným cílem, jeho hlavním úkolem je chránit společnost před trestnými činy“¹⁹. Ochranná funkce tedy stála v tehdejší době na předním místě. Společnost nelze ochránit před již spáchaným trestným činem, lze však stejné trestné činy odvrátit do budoucna demonstrací autority zákona, a působit na pachatele, aby již další trestný čin nespáchal.²⁰ Individuální prevence v sobě zahrnuje dvě složky – zabránění pachateli v páchání další trestné činnosti a jeho výchova k vedení řádného života (pracujícího člověka). Zatímco prvé je chápáno jako jakési minimum, druhé je komplexní proces označovaný již tehdy jako resocializace.²¹ Konečně funkcí generálně preventivní odrazuje trest ty, kdož nejsou dostatečně morálně silní, od spáchání trestného činu, a řádné občany utvrzuje v jejich morálce a upevňuje pocit právní jistoty a vnímání autority zákonů.²²

Účel výkonu trestu odnětí svobody byl v zákoně č. 59/1965 Sb. vyjádřen velmi podobně, jako v ustanovení § 23 tr. zákona. Nová právní úprava, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „ZVTOS“), se v § 1 odst. 2 již spokojí s odkazem na trestní zákon, když účelem trestu a účelem výkonu trestu odnětí svobody se sleduje dosažení stejných cílů. To je logické, neboť trest odnětí svobody je dle ust. § 52 zákona č. 40/2009 Sb. (dále jen „tr. zákoník“) jedním z trestů. Zatímco trestní zákoník již definici účelu trestu neobsahuje, ZVTOS si odkaz ponechává.

V současné době nalézáme účel trestu v trestní nauce a v jednotlivých ustanoveních tr. zákoníku jako promítnutí obecných zásad trestání, funkce však zůstávají v zásadě stejné – ochrana společnosti, individuální a generální prevence, individuální represe (odplata).²³ Na jednotlivé zásady pak může být v konkrétních případech kladen podle povahy věci odpovídající důraz.

České pojetí účelu trestu vychází ze smíšených teorií. Právní věda se shoduje

¹⁹ NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1967, s. 7

²⁰ Tamtéž, s. 11

²¹ Tamtéž, s. 12, 13, 18

²² Tamtéž, s. 22, 23

²³ KALVODOVÁ, V. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 2

v tom, že hlavním účelem trestu je ochrana společnosti před trestnými činy a jejich pachateli, další funkce trestu, zejména individuální a generální prevence, jsou chápány jako prostředek dosažení hlavního účelu trestu.²⁴

Prvek odplaty je v trestním zákoníku vyjádřen ve smyslu hesla „povaze a závažnosti spáchaného trestného činu musí odpovídat trest“. Již v dílu věnujícím se trestním sankcím obecně je v § 37 odst. 2 stanoven zákaz ukládání krutých a nepřiměřených trestních sankcí, což je dále rozvedeno v § 38 odst. 1. Povaha a závažnost spáchaného trestného činu jsou klíčové pojmy. Stojí na prvním místě v ustanovení § 39 odst. 1, které se vztahuje již jen k trestům (a nikoliv i k ochranným opatřením), a jsou konkretizovány dále v § 39 odst. 2 – jsou určeny objektem trestného činu (významem chráněného zájmu), objektivní stránkou (způsobem provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl spáchán), subjektem (osobou pachatele) a subjektivní stránkou (mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou, záměrem nebo cílem).

Individuálně preventivní složka trestu má zabránit pachateli v další trestné činnosti a usilovat o jeho nápravu, aby se mohl po vykonání trestu plnohodnotně začlenit do společnosti.²⁵ Projevy této složky nalezneme v § 39 odst. 1. Soud při ukládání trestu přihlíží k poměrům pachatele, dosavadnímu způsobu života a možnosti jeho nápravy, a také k účinkům a důsledkům, které lze očekávat od trestu pro budoucí život pachatele.

Částečnou funkcí, o níž již zákon nepojednává, je zabránění pachateli páchat trestné činy. V případě nepodmíněného trestu odnětí svobody se tak děje již samotným uvězněním, čímž je pachateli znemožněno páchat trestné činy fyzicky (pokud si odmyslíme trestné činy spáchané přímo ve výkonu trestu, což lze považovat za jistý exces). Důležitější je však soustavné působení na pachatele v rovině sociální a psychické kombinací prvků represivních a pozitivních prvků procesu resocializace. Dosáhnout výsledků není na tomto poli jednoduché, už jen přimět odsouzeného k pozitivnímu přístupu, k „chtění se resocializovat“, může být nadlidský úkol. Nepodmíněný trest si v tomto ohledu ve srovnání s jinými druhy tresty nevede příliš úspěšně – nesoulad mezi teoretickými požadavky / cíli a realitou vnímá nejen odborná, ale čím dál více i laická veřejnost.²⁶

²⁴ Shodně c. d. v pozn. č. 2, s. 39; c. d. v pozn. č. 3, s. 490; c. d. v pozn. č. 4, s. 353

²⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 491

²⁶ Tamtéž

O funkci generálně preventivní platí to, co o ní bylo již napsáno v předchozích partiích. Společnost má být utvrzována v tom, že žije v právním státě, že existuje efektivní vymahatelnost právních norem, že trestní právo chrání společenské zájmy. Potenciální pachatelé mají být odvraceni od trestné činnosti, nesmí se však jednat o tresty nepřiměřené až exemplární, které by ani společnost nepovažovala za spravedlivé.²⁷

Pojem spravedlnosti či spravedlivosti je sám o sobě neurčitý a relativní. Každý jedinec jej může vnímat s různými odchylkami. Většina odsouzených bude pravděpodobně svůj trest vnímat jako nespravedlivý – do určité míry nebo zcela. Jedná se jen o zlomek společnosti, určující proto musí být názor většiny společnosti, korigovaný dosaženým stupněm trestní a penitenciární vědy, s přihlédnutím k evropským a světovým standardům.

V otázce určení spravedlivosti trestu se přikláním k Latovu názoru, který uvádí i komentář k trestnímu zákoníku, že „*klíčovým kritériem, na jehož základě zjišťujeme spravedlnost trestu, je jeho závislost na spáchaném trestném činu*“²⁸. Hovoří se zde o kritériu klíčovém, v jednotlivých případech budou nastupovat kritéria další. Ty jsou již projevem požadavku na individualizaci trestní sankce, jak jej lze nalézt zejména v ustanoveních §§ 39, 41 a 42 tr. zákoníku.

Na závěr této části uvádím výrok Seneky, kterého cituje Novotný, jenž vyjadřuje jakousi metu spravedlnosti trestu: „Teprve ty blesky jsou nejspravedlivější, k nimž mají úctu i zasažení.“²⁹

²⁷ Tamtéž, s. 492

²⁸ LATA, J. *Účel a smysl trestu*. 1. vydání. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007, s. 69

²⁹ NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1967, s. 33

2. Nepodmíněný trest odnětí svobody v současné právní úpravě

2.1 Zásady ukládání trestu

Zásady ukládání trestu jsou úzce spjaty s teorií účelu trestu, na níž v mnohém navazují. Jednotlivé zásady obsahuje trestní zákoník v §§ 37, 38, 39, 41 a 42. V trestněprávní teorii se rozlišují čtyři hlavní zásady – zásada zákonnosti, zásada humánnosti, zásada přiměřenosti a zásada subsidiarity trestní represe.

2.1.1 Zásada zákonnosti trestních sankcí

Tato zásada vychází z obecné zásady trestního práva *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*. V ústavní rovině je zakotvena v čl. 39 Listiny: „*Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.*“ Na zákonné úrovni navazuje § 12 odst. 1 tr. zákoníku: „*Jen trestní zákon vymezuje trestné činy a stanoví trestní sankce, které lze za jejich spáchání uložit.*“ Ještě úžeji pak k oblasti trestních sankcí § 37 odst. 1 tr. zákoníku: „*Trestní sankce lze ukládat jen na základě trestního zákona.*“ Toto „trojí“ zdůraznění jednoznačně vyjadřuje význam této zásady. Nelze připustit, aby byla trestnost určitého jednání a trestní sankce vyjádřena v podzákoném právním předpisu. Výraz „trestní zákon“ je třeba v souladu s § 110 tr. zákoníku chápat jako trestní zákoník a podle povahy věci i zákon o soudnictví ve věcech mládeže a zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Trestní zákoník tak za trestní sankce určuje v § 52 „řádné“ tresty, v § 54 trest výjimečný, a v § 98 ochranná opatření. Sankce ukládané mladistvým pachatelům a právnickým osobám obsahují zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, resp. zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

2.1.2 Zásada humánnosti trestních sankcí

Základ této zásady lze nalézt opět v Listině, kde čl. 7 odst. 2 stanoví, že „*nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu jednání nebo trestu.*“ Na tom je nutné trvat zvláště ve výkonu trestu odnětí svobody, kdy je jedinec omezen ve svých právech výrazněji, než u jiných trestů. Stále je také třeba mít na paměti čl. 1 odst. 1 Listiny: „*Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech.*“

Porušení těchto ustanovení není přijatelné, ani pokud se jedná o odsouzenou osobu – ta je stále lidskou bytostí a trestem nesmí být snížena její důstojnost, stejně jako musí být zachována její fyzická a psychická integrita.³⁰

Zásada humánnosti je v trestním zákoníku vyjádřena v § 37 odst. 2 následovně: „*Pachateli nelze uložit kruté a nepřiměřené trestní sankce. Výkonem trestní sankce nesmí být ponížena lidská důstojnost.*“ Kruté a nepřiměřené sankce mohou cílit na fyzickou nebo psychickou stránku osobnosti jedince, obvykle se budou dotýkat obou zároveň. V demokratické společnosti naší země a celé Evropské unie jsou nemyslitelné sankce typu trestu smrti, lobotomie, dlouhodobé samoty, ale i tělesné tresty obecně; stejně tak se za krutý trest považuje trest odnětí svobody na doživotí, aniž by byla stanovena možnost podmíněného propuštění.³¹

K aplikaci této zásady se vyjádřil i Ústavní soud v nálezu publikovaném ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR pod číslem 34/2007, který se týká výkonu trestu odnětí svobody uloženého trestním rozsudkem cizího státu. Ústavní soud zde zdůraznil, že výkonem trestu odnětí svobody v zemi, jejímž je odsouzený občanem, dochází ke zmírnění negativních vlivů výkonu trestu v cizí zemi, například možnosti navázání sociálních vztahů, které by v cizím státu mohlo být velmi obtížné. Délka trestu sama o sobě bez zvážení dalších okolností výkonu nemůže být krutým či nelidským zacházením. Její zachování může být také podmínkou předávajícího státu k předání odsouzeného.

Zákaz výkonu trestní sankce ponižující lidskou důstojnost byl stanoven již ve dříve zmiňovaném ustanovení § 23 trestního zákona. Trest je jistým ponížením již sám o sobě, proto nesmí ponížení přesahovat určitou intenzitu. Při výkonu trestní sankce je proto nutné postupovat jen do té míry, která postačuje k naplnění účelu trestu.³² Bližší podrobnosti lze nalézt v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva.

2.1.3 Zásada přiměřenosti trestních sankcí

Základní vymezení zásady přiměřenosti jako obecnějšího pojmu již v Listině nenajdeme. Jedná se však o pojem klíčový, se kterým pracuje Ústavní soud ČR, Evropský soud pro lidská práva, i Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.

³⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 499

³¹ Tamtéž, s. 500

³² Tamtéž, s. 501

Tato zásada vychází ze skutečnosti, že v určitých případech dochází ke konfliktu ústavně chráněných hodnot (základních práv a svobod, veřejných statků). Řečí Evropského soudu pro lidská práva jde o nalézání spravedlivé rovnováhy mezi obecnými zájmy společnosti a ochranou základních práv jednotlivce.³³

Požadavek přiměřenosti trestních sankcí se shoduje se zásadou humánnosti v tom, že trestní sankce mají pachatele omezovat jen v míře nezbytně nutné k ochraně společnosti – to jen ukazuje na komplexní a provázaný charakter základních zásad. K dosažení cíle (účelu) trestu je proto nutné volit vhodné prostředky, především ty, které cíle dosáhnou při minimálním zákroku a v adekvátním rozsahu.³⁴

Při absenci vyjádření zásady v ústavní rovině je určujícím znění § 38 odst. 1 tr. zákoníku: „*Trestní sankce je nutno ukládat s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a poměrům pachatele.*“ O samotné přiměřenosti platí, co je uvedeno výše. V tomto ustanovení se výrazně projevuje individualizace ukládání trestu. Trestní sankce, která bude přiměřená a vezme v úvahu veškeré relevantní okolnosti, může být pachatelem a společností pocíťována jako spravedlivá.³⁵

Se zásadou přiměřenosti trestní sankce úzce souvisí (a dále ji konkretizují) ustanovení §§ 39, 41 a 42. V úvahu se podle § 39 berou následující okolnosti: v odstavci 1 jsou to na straně pachatele jeho osobní, rodinné, majetkové a jiné poměry, dosavadní způsob život, možnost nápravy, chování po činu nebo snaha nahradit škodu. Na odstavci 2 je přímo odkázáno v § 38 odst. 1 a § 39 odst. 1. O povaze a závažnosti trestného činu již bylo hovořeno v partii o účelu trestu v české právní úpravě. Dosah zásady přiměřenosti je doložen v § 39 odst. 3 – zásada se týká i délky trestního řízení, složitosti věci a doby, která uplynula od spáchaní trestného činu.

Konečně pak zde jsou polehčující a přitěžující okolnosti jako právně významné skutečnosti, které soud hodnotí při rozhodování o druhu a výměře ukládaného trestu za spáchaný trestný čin.³⁶ Katalog polehčujících i přitěžujících okolností je skutečně široký a vyhovuje tak požadavku na individualizaci ukládání trestu. Nejde však o výčet taxativní. Zároveň o jednotlivých okolnostech nelze obecně prohlásit, že některé z nich mají větší váhu než jiné. Jejich význam se bude lišit případ od případu, avšak lze

³³ Tamtéž, s. 504

³⁴ Tamtéž

³⁵ Tamtéž, s. 505

³⁶ Tamtéž, s. 542

například s jistou dávkou opatrnosti říci, že upřímná lítost [§ 41 písm. n)] bude mít reálně menší význam, než příspěvní k objasňování trestné činnosti spáchané členy organizované skupiny [§ 41 písm. m)]. O jednotlivých okolnostech není pro účely této práce nezbytné blíže pojednávat. Při uvažování o polehčujících a přitěžujících okolnostech je třeba mít na paměti zásadu zákazu dvojího přičítání. Je-li určitá okolnost zákonným znakem skutkové podstaty trestného činu, podmiňuje použití vyšší trestní sazby (znak kvalifikované skutkové podstaty) nebo odůvodňuje mimořádné snížení trestu odnětí svobody, nelze k ní přihlídnout jako k okolnosti přitěžující, resp. polehčující.³⁷

2.1.4 Zásada subsidiarity

Jako jednu z obecných zásad trestního práva upravuje trestní zákoník zásadu subsidiarity trestní *represe*, a to v § 12 odst. 2. Ta stanoví, kdy lze určité jednání postihovat prostředky trestního práva – zda je pachatel trestněprávně odpovědný a jaké trestněprávní důsledky s jeho jednáním lze spojovat; jinými slovy kdy se už nejedná o případy, ve kterých by postačovalo uplatnění odpovědnosti podle jiných právních předpisů, typicky občanskoprávních nebo správněprávních.

Jako projev zásady subsidiarity trestní *sankce* lze označit znění § 38 odst. 2 tr. zákoníku: „*Tam, kde postačí uložení trestní sankce pachatele méně postihující, nesmí být uložena trestní sankce pro pachatele citelnější.*“ Z hlediska ukládání trestních sankcí je třeba brát vždy v úvahu konkrétní okolnosti případu, aby bylo možné vyslovit závěr o tom, zda byla tato zásada naplněna. Je nezbytné, aby trestní sankce nepřesahovala míru, která je k dosažení účelu trestu právě dostatečným prostředkem, s ohledem na povahu a závažnost činu, poměry pachatele, a další okolnosti.³⁸

Konkrétně se tato zásada projevuje už při rozdělení trestů na odnětí svobody a jiné druhy. Dále pak ve významném ustanovení § 55 odst. 2 tr. zákoníku, které určuje, v jakých případech lze za určité trestné činy uložit nepodmíněný trest odnětí svobody. Toto ustanovení je třeba chápat jako snahu o „dekriminalizaci“ některých jednání vzhledem k ukládaným trestům, i jako jednu z cest vedoucích k řešení současné situace

³⁷ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 401 - 402

³⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 506

českého vězeňství. Na druhé straně jsou však i případy, kdy je trest odnětí svobody trestem nezastupitelným.³⁹

2.1.5 Závěrem k zásadám

Vedle vymezení čtyř výše zmíněných zásad, které se v teorii objevují pravidelně, je také možno se setkat i dalšími principy, z nichž patrně nejvýraznější místo zaujímá požadavek přihlídnutí k právem chráněným zájmům osob poškozených trestným činem, vyjádřený v § 38 odst. 3 tr. zákoníku. Tento princip souvisí s teorií *restorativní justice*, která pojímá trestný čin v zásadě jako konflikt mezi pachatelem a poškozeným, a pro narovnání narušených společenských vztahů je nutné právě odčinit škodu na právech poškozeného.⁴⁰ Jak uvádí Lata⁴¹, myšlenka restorativní justice byla patrná v dobách před přisvojením trestního monopolu státem – při řešení zločinů se významně uplatnila upřímná lítost nebo odpuštění. V dnešní době však bez pojistky státního donucení nelze restorativní justici využít.

Zásady ukládání trestů ve své podstatě blíže rozvíjejí teorie účelu trestu. Vycházejí z nich, jsou s nimi provázané. Stejně jako jsou jednotlivé funkce účelu trestu vzájemně provázány a samostatně neobstojí, tak i zásady ukládání trestů nemohou působit jedna bez druhé. Účel trestu a zásady ukládání trestu tvoří základní rámec, jenž další právní předpisy rozvádí a konkretizují prostředky, kterými by praxe měla účelu trestu dosáhnout.

2.2 Nepodmíněný trest odnětí svobody v systému trestů

Ustanovení § 52 tr. zákoníku obsahuje výčet trestů, které lze za spáchané trestné činy uložit. Tento výčet je taxativní, neboť právě toto ustanovení je přímým a hmatatelným projevem zásady legality trestání, jež je vyjádřena v čl. 39 Listiny a přejata v § 37 odst. 1 tr. zákoníku – „za jakýkoli trestný čin je možné uložit jen ty druhy trestů, které jsou zde výslovně uvedeny, a to pouze za podmínek a v mezích uvedených v dalších ustanoveních trestního zákona (miněno podle § 110 tr. zákoníku).“⁴²

Trest odnětí svobody stojí na prvním místě, následován jedenácti druhy trestu,

³⁹ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 90

⁴⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 507

⁴¹ LATA, J. *Účel a smysl trestu*. 1. vydání. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007, s. 32

⁴² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 715

kteře nejsou spojeny s odnětím svobody, což není příliš vyčerpávající definice, ale udává základní rozdíl – jevy, které jsou spojeny s odnětím svobody, buď nenajdeme, nebo najdeme ve zmenšené míře u trestů ostatních (jevy negativní, ale i pozitivní). Jako příklad lze uvést izolaci pachatele od společnosti, narušení sociálních vazeb, finanční náročnost, způsob výchovného působení.

Trest odnětí svobody je trestem univerzálním, neboť je možné jej uložit kterémukoli pachateli za každý trestný čin uvedený ve zvláštní části tr. zákoníku, a v každé skutkové podstatě trestného činu je také uveden.⁴³ Uložen však může být s ohledem na zásadu subsidiarity trestní represe jen v případech, kdy nepostačí uložení trestní sankce pachatele méně postihující – je tedy prostředkem ultima ratio.

Pod pojmem odnětí svobody dle § 52 odst. 1 písm. a) tr. zákoníku je nutno rozumět především tři jeho *typy* uvedené v § 52 odst. 2 tr. zákoníku: nepodmíněný trest odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, a zvláštní *typ* uvedený v § 52 odst. 3 tr. zákoníku: výjimečný trest. Zákon může stanovit i jinak, co se též rozumí odnětím svobody, a činí tak v případech přeměny nevykonaných trestů domácího vězení v § 61 tr. zákoníku nebo peněžitého trestu v § 69 odst. 1 tr. zákoníku.

2.3 Výměra nepodmíněného trestu

Nepodmíněný trest odnětí svobody lze obecně uložit maximálně na dobu 20 let. Tuto hranici lze překročit jen v případě mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody dle § 59 tr. zákoníku, v případě ukládání trestu odnětí svobody pachateli trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny dle § 108 tr. zákoníku, anebo jde-li o výjimečný trest dle § 54 tr. zákoníku. I přes tato zvýšení nemůže horní hranice překročit délku 30 let, pokud nejde o doživotní trest. Specifikem, pro které tato pravidla nemusí platit, je případ uznání a výkonu trestu uloženého cizozemským rozhodnutím, které bylo podle § 449 a násl. tr. řádu uznáno na území České republiky.⁴⁴

Obecnou minimální hranici zákon neuvádí. Obsahuje-li některý trestný čin uvedený ve zvláštní části trestního zákoníku spodní hranici trestní sazby, vyjadřuje tím zákonodárce jeho vyšší závažnost oproti těm trestným činům, kde spodní hranice

⁴³ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 89

⁴⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 750

uvedena není. Nejvyšší spodní hranici trestní sazby mají stanovenou zvláště závažné zločiny vraždy (§ 140 odst. 3), vlastizrady (309 odst. 1) a teroru (312 odst. 1), shodně 15 let. Ve zvláštních případech může soud spodní hranici trestu mimořádně snížit dle § 58 tr. zákoníku.

Pro ukládání trestu odnětí svobody je nutné brát v úvahu § 55 odst. 2 tr. zákoníku. Za trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje pět let (tedy nikoliv zločiny, nýbrž přečiny, a to jen ty, jejichž horní hranice nepřevyšuje pět let), lze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k tomu, aby pachatel vedl řádný život. Hranice pěti let byla zvýšena z původních tří let novelou zák. č. 330/2011 Sb. Při rozhodování o takovém trestném činu musí soud po posouzení všech okolností (zde s důrazem na osobu pachatele a otázku vedení řádného života) obligatorně zvážit možnost uložení mírnější alternativy, s ohledem na zásadu subsidiarity trestní represe.⁴⁵ Novelou zák. č. 390/2012 Sb. byly navíc ve větě druhé zpřísněny podmínky pro ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody pachateli trestného činu zanedbání povinné výživy dle § 196 odst. 1 a 2 tr. zákoníku.

2.3.1 Případy mimořádného zvýšení trestní sazby

Mimořádné zvýšení trestní sazby podle § 59 tr. zákoníku představuje zvýraznění ochranné a represivní funkce. Vztahuje se na úzkou skupinu pachatelů, a to na recidivisty zvláště závažných zločinů. Pachatel tedy již musel být v minulosti pravomocně uznán vinným zvláště závažným zločinem (úmyslný trestný čin, na který trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně 10 let - § 14 odst. 3 tr. zákoníku). Takovým bude i trestný čin, na který trestní zákon stanovil trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně 10 let.⁴⁶ Soud musí zvážit, zda závažnost zvláště závažného zločinu je vzhledem k takové recidivě a ostatním okolnostem případu vysoká nebo je ztížena možnost nápravy pachatele. Pokud zhodnotí, že je některá z těchto podmínek dána, může přistoupit k mimořádnému zvýšení trestní sazby, ale nemusí tak činit obligatorně. Horní hranici trestní sazby lze zvýšit až o třetinu, tedy při maximální dvacetileté horní hranici stanovené na trestný čin

⁴⁵ Tamtéž, s. 752

⁴⁶ Tamtéž, s. 806

ve zvláštní části trestního zákoníku až na 26 let a 8 měsíců.

Naproti tomu ukládání trestu odnětí svobody pachateli trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny dle § 108 tr. zákoníku v horní polovině trestní sazby zvýšené o třetinu je pro soud obligatorní, pokud nejsou zároveň splněny podmínky pro mimořádné snížení trestu odnětí svobody podle § 58 tr. zákoníku. Tato možnost se vztahuje jen na pachatele, který naplňuje podmínky pro takové označení podle § 107 tr. zákoníku.

Výjimečný trest dle § 54 tr. zákoníku má dvě podoby, trvání nad 20 let až do 30 let, a doživotí. Pro uložení každého z nich musí být současně splněny dvě základní podmínky – trest lze uložit jen za zvlášť závažný zločin, jestliže to u takového zločinu výslovně dovoluje trestní zákoník ve zvláštní části.⁴⁷

Pro první podobu výjimečného trestu musí nastoupit alespoň jedna z následujících podmínek. Závažnost spáchaného zvlášť závažného zločinu je velmi vysoká, posouzeno podle obecných hledisek uvedených zejména v § 39 odst. 2 tr. zákoníku, nebo možnost nápravy pachatele je obzvlášť ztížena, zjištěno po komplexním posouzení jeho osobnosti, dřívějšího chování, i trestní minulosti. I po splnění podmínek je potřeba zkoumat, zda s ohledem na zásadu subsidiarity nepostačí k nápravě pachatele uložení trestu do 20 let.⁴⁸

Trest odnětí svobody na doživotí je nejpřísnějším trestem, který trestní zákoník zná. Lze jej uložit jen u taxativně vyjmenovaných trestných činů, které všechny představují úmyslné kvalifikované usmrcení člověka.⁴⁹ Vyžaduje se mimořádná závažnost zvlášť závažného zločinu, spočívající v (alternativně): zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu (např. vyšší míře surovosti, zákeřnosti, brutality, okolnosti spáchání), zvlášť zavrženíhodné pohnutce (např. morální bezcitnosti, zvrhlosti, pohrdavém postoji k základním lidským hodnotám), zvlášť těžkém a těžko napravitelném následku (zejména usmrcení většího počtu lidí).⁵⁰ Kumulativně musí být učiněn závěr, že uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti (hledisko generální prevence) nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit mírnější formou výjimečného trestu (zásada subsidiarity).

⁴⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 734

⁴⁸ Tamtéž, s. 737-738

⁴⁹ NAVRÁTILOVÁ, J. *Výjimečný trest*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 63

⁵⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 740

Při uložení trestu odnětí svobody na doživotí může soud zároveň rozhodnout, že doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou se pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává. Došlo by tím ke ztížení možnosti pachatele podmíněně propustit a k větší ochraně společnosti. Oproti tomu stojí názor, že toto ustanovení je v rozporu se zásadou ekonomie trestní represe, neboť se jedná o neúměrné zpřísnění nejpřísnějšího trestu, navíc nelze stanovit spolehlivá kritéria (a zákon je ani nyní neobsahuje), na jejichž základě by bylo možno učinit uvedené rozhodnutí již při ukládání doživotního trestu.⁵¹

2.3.2 Případy mimořádného snížení trestní sazby

Trestní zákoník dává soudu možnost mimořádně snížit trestní sazbu, ve třech z pěti případech zcela bez omezení. Podle ustanovení § 58 odst. 1, které je k odstavcům 2 a 4 až 6 subsidiární, může soud trest snížit pod dolní hranici trestní sazby, jestliže by použití zákonné trestní sazby bylo pro pachatele vzhledem k okolnostem případu nebo poměrům pachatele nepřiměřeně přísné a pokud lze dosáhnout nápravy i trestem kratšího trvání. Okolnosti je opět nutno posoudit podle kritérií uvedených v § 39 tr. zákoníku. Druhý případ (§ 58 odst. 2 tr. zákoníku) se týká pachatele, který napomohl zabránit trestnému činu, jež jiný připravoval nebo se o něj pokusil. Soud opět zhodnotí poměry pachatele, a také povahu jím spáchané trestné činnosti. Jestliže dospěje k závěru, že lze nápravy pachatele dosáhnout i trestem kratšího trvání, může přistoupit k mimořádnému snížení trestní sazby.

V obou výše zmíněných případech je soud omezen nepřekročitelnou spodní hranicí trestu, která je pětiletá, činí-li dolní hranice alespoň dvanáct let, tříletá, činí-li dolní hranice alespoň osm let, a jednoletá, činí-li dolní hranice alespoň pět let. Je-li dolní hranice trestu nižší než pět let, není soud omezen, a je vázán pouze hledisky dle § 58 odst. 1, 2 a § 39 tr. zákoníku.⁵² V následujících třech případech není soud omezen v závislosti na dolní hranici trestní sazby.

Institut spolupracujícího obviněného podle § 178a zákona č. 141/1961 Sb. (dále jen „tr. řád“) má velký význam u trestné činnosti souhrnně označované jako organizovaný zločin. Mimořádné snížení trestní sazby podle § 58 odst. 4 proto klade poměrně detailní podmínky. Zejména je to status spolupracujícího obviněného a nutnost

⁵¹ KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 79

⁵² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 796

podávat jak v přípravném řízení, tak v řízení před soudem pravdivou a úplnou výpověď o skutečnostech, které jsou způsobilé významně přispět k objasnění zločinu spáchaného členy organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny.

Obdobou § 58 odst. 2 tr. zákoníku je jeho odst. 5, s tím rozdílem, že zde se jedná o pachatele, jehož trestná činnost dospěla do stádia přípravy nebo pokusu, nebo formy pomoci. Poslední skupinou jsou některé případy týkající se právního omylu, nutné obrany, krajní nouze nebo jiných okolností vylučujících protiprávnost, ovšem netýká se tzv. excesů z nutné obrany a krajní nouze (§ 58 odst. 6).

3. Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody

Nepodmíněný trest odnětí svobody se vykonává podle jiného právního předpisu (ZVTOS) ve věznicích (§ 55 odst. 3 tr. zákoníku).

3.1 Právní úprava výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody

3.1.1 Mezinárodní vývoj a východiska

Počátky mezinárodní spolupráce v oblasti výkonu trestu odnětí svobody se datují do druhé poloviny 19. století, kdy došlo po zkušenostech s národními společnostmi pro vězeňství k založení Mezinárodní penitenciární komise (orig. „International Penitentiary Commission“). Kalvodová⁵³ tuto událost datuje k roku 1885 na III. mezinárodní kongres v Římě. Černíková⁵⁴ uvádí vznik komise do doby dřívější, až před historicky I. mezinárodní kongres o prevenci a represí zločinu (orig. First International Congress on the Prevention and Repression of Crime), jenž se konal roku 1872 v Londýně, avšak bližší časové určení nenabízí. Odpověď je proto třeba hledat ve zdrojích, které lze označit za oficiální (jak bude dále vysvětleno), totiž na internetových stránkách OSN. Zde je jednoznačně řečeno, že k založení komise došlo na konci Londýnského kongresu pod názvem Mezinárodní komise pro vězeňství (orig. International Prison Commission).⁵⁵

Cílem činnosti komise byl rozvoj mezinárodní spolupráce a konzultací v oblasti vězeňství, posléze i trestního zákonodárství, prevence či alternativ trestu odnětí svobody, a též v pokračování trendu konání mezinárodních konferencí (či „kongresů“). Komise se posléze přidružila ke Společnosti národů a v letech 1925 – 1935 konala tři konference; na poslední z nich došlo k přejmenování na Mezinárodní trestní a penitenciární komisi (orig. International Penal and Penitentiary Commission).⁵⁶ Druhá světová válka prakticky znamenala konec působení komise, neboť byla zneužita mocnostmi Osy k propagandistickým účelům a jako taková nebyla po skončení

⁵³ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 70

⁵⁴ ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 47

⁵⁵ *International Penal and Penitentiary Commission (IPPC)* [online]. [cit. 2013-02-28]. Dostupné z WWW: < <https://www.unodc.org/unodc/en/crime-congress/ippc.html> >

⁵⁶ Tamtéž

konfliktu včleněna do nově vzniklé Organizace spojených národů.⁵⁷ OSN pak po vzájemné dohodě převzala úkoly komise a tuto definitivně rozpustila rezolucí Valného shromáždění 415 (V) ze dne 1. prosince 1950.⁵⁸

Hlavní přínos více než sedmdesátiletého působení komise je vedle konferencí hmatatelně vyjádřen v přípravě souboru obecných pravidel pro zacházení s vězni z roku 1934, který se později stal základem pro Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni, přijatá ve formě rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN v roce 1957.⁵⁹

3.1.2 Evropská vězeňská pravidla

Evropská vězeňská pravidla (dále jen „EVP“) se dají označit za nejvýznamnější dokument mezinárodní penologie.⁶⁰ Jde v zásadě o přepracovaná Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni. K jejich přijetí došlo rezolucí Rady Evropy v roce 1973 č. 5, od té doby došlo dvakrát k jejich přepracování v letech 1987 a 2006. Charakter EVP je doporučující a vyjadřuje v duchu svého předchůdce skutečně minimální pravidla kladená na výkon trestu odnětí svobody, jelikož vývoj této oblasti zaznamenává pokroky, které EVP nemusí vždy zcela reflektovat.⁶¹

EVP jsou rozdělena do 9 částí a již při letmém srovnání se současnou platnou právní úpravou u nás je patrná inspirace.

První část se věnuje základním principům, rozsahu a působnosti v celkově třinácti bodech, které teorie shrnuje do následujících šesti:

1. Respektování lidské důstojnosti
2. Nestranná aplikace pravidel, zákaz diskriminace
3. Uchování zdraví a důstojnosti vězňů, příprava na návrat do společnosti
4. Požadavek kontroly věznic kvalifikovanými a zkušenými profesionály
5. Zajištění a provádění kontroly orgánem nezávislým na vězeňské správě

⁵⁷ Tamtéž

⁵⁸ Tamtéž

⁵⁹ ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 48

⁶⁰ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 69

⁶¹ ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 54

6. Zpřístupnění EVP jak pracovníkům věznic, tak vězňům⁶²

Druhá část upravuje podmínky pro výkon trestu v otázkách přijímání, ubytování, stravování a osobní hygieny vězňů, právního poradenství, styku vězňů s vnějším světem, jejich práce a ostatního využití času, přemísťování, propouštění i specifickým některých skupin osob. Třetí část zahrnuje zdraví a zdravotní péči ve vězení.

Čtvrtá část upravuje zajišťování bezpečnosti a pořádku ve věznicích, jakož i kázeňské tresty a donucovací prostředky, pátá část pak vedení věznice a vězeňský personál.

Šestá část se věnuje inspekcím a kontrolám, sedmá část upravuje podmínky obviněných ve vazbě, osmá část upravuje cíle režimu pro odsouzené, tedy programy zacházení. Konečně devátá část stanoví požadavek pravidelné aktualizace EVP.⁶³

Evropská vězeňská pravidla představují významnou snahu na poli mezinárodní penitenciární spolupráce a „je třeba je chápat jako otevřený dokument, který je schopen reagovat na vývoj vězeňství“⁶⁴.

3.1.3 Nástin vývoje právní úpravy výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody v ČSSR, ČSFR a ČR

Historie jednotné úpravy výkonu trestu odnětí svobody se datuje od roku 1965, kdy došlo k přijetí zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, účinného ode dne 1. 8. 1965. Že se jednalo o právní úpravu, která byla vyhovující tehdejšímu režimu a dobovým podmínkám, lze usuzovat z toho, že až do listopadu 1989 byla novelizována pouze třikrát, a nejednalo se o změny vstřícné k právům odsouzených. Přesto však tento zákon znamenal odklon od represivních podmínek výkonu trestu podle dřívějších předpisů, a také se v některých jeho ustanoveních již promítala Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni.

Dnes je účel výkonu trestu vymezen v ZVTOS, kde ustanovení § 1 odst. 2 zní: „Výkonem trestu se sleduje dosažení účelu trestu odnětí svobody (dále jen "trest") ve smyslu trestního zákona prostředky stanovenými v tomto zákoně.“ Trestním zákonem je

⁶² ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 55, a KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 71

⁶³ *Evropská vězeňská pravidla*. Příloha časopisu České vězeňství, 2006, 1. Dostupné z WWW: <[http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Publikace/Evropská vězeňská pravidla.pdf](http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Publikace/Evropska_vezeňska_pravidla.pdf)>

⁶⁴ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 73

nutno rozumět zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, kde však účel výkonu trestu odnětí svobody není výslovně stanoven a je dovozován teorií. Zákon č. 59/1965 Sb. ustanovení o účelu trestu obsahoval, a bylo jím zabránění odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti, soustavná výchova odsouzeného k vedení řádného života pracujícího člověka, přičemž nesměla být ponížena lidská důstojnost. Proces resocializace v dnešním pojmosloví byl označen jako „nápravně výchovná činnost“, která byla prováděna v „nápravně výchovných ústavech“ (věznicích). Tyto ústavy se dělily do „nápravně výchovných skupin“, do kterých byli odsouzení umístěni na základě rozhodnutí soudu. Vedle této vnější diferenciaci existovala i vnitřní diferenciaci do kolektivů v ústavech podle stupně a povahy narušení a dosaženého stupně nápravy. Zákon již tehdy obsahoval zvláštní oddíl, upravující odlišnosti výkonu trestu u mladistvých.

K první novelizaci ZVTOS došlo zákonem č. 173/1968 Sb. Úkoly nápravně výchovné činnosti byly svěřeny k provádění Sboru nápravné výchovy, jenž byl podřízen ministru spravedlnosti. Některá ustanovení této novely byla zrušena a včleněna do zákona č. 100/1970 Sb., o služebním poměru příslušníků Sboru národní bezpečnosti, který se v rozsahu vymezeném v tomto zákoně vztahoval i na příslušníky Sboru nápravné výchovy. Třetí a poslední zmíněnou novelou byl zákon č. 47/1973 Sb., který zejména měnil některá ustanovení týkající se kázeňských trestů.

Výjimku z přetrvávající tendence upřednostnění trestání odsouzených před jejich resocializací představoval v letech 1967 – 1980 Výzkumný ústav penologický se sídlem v Praze. Ústav svou činnost zaměřil na zkoumání různých forem resocializace odsouzených a možností zvyšování kvalifikace pedagogů, psychologů a vychovatelů z nápravně výchovných ústavů s přihlédnutím ke zkušenostem ze zahraničních zemí⁶⁵, než byl v roce 1980 v důsledku normalizačních opatření zrušen.

Vývoj českého vězeňství nabral nový směr po listopadu 1989. Lze hovořit o 5 krocích směrem k moderní právní úpravě odpovídající dosažené úrovni v oblasti vězeňství.

Prvním krokem bylo přijetí novely č. 179/1990 Sb. ze dne 2. 5. 1990, která se dotkla mnoha institutů výkonu trestu odnětí svobody. Přinesla změnu ve formulaci účelu výkonu trestu, kde došlo k odstranění slova „pracujícího“, novou definici

⁶⁵ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 178

nápravně výchovné činnosti, výkon trestu odděleně podle pohlaví a dospělých od mladistvých či změnu kritérií rozhodných pro zařazování odsouzených do kolektivů. V oblasti práv a povinností odsouzených bylo nutno reflektovat mezinárodně uznávaná pravidla. Změny se týkaly minimální ubytovací plochy odsouzeného, zrušení cenzury a omezení množství korespondence, zvýšil se rozsah a počet návštěv, a úpravy se dočkal i oddíl týkající se zaměstnávání odsouzených nebo oddíl výkonu trestu mladistvých.

Vedle změn dílčích bylo třeba i koncepčního rámce pro dosažení požadovaných změn. Skupinou pod vedením PhDr. Karla Netíka, CSc., byla v roce 1991 vypracována Koncepce rozvoje vězeňství v ČR, a nastolena mimo jiné tradice koncepcí, která stále trvá. Jako východisko posloužila Evropská vězeňská pravidla, za hlavní cíle byly označeny depolitizace, demilitarizace, decentralizace a humanizace vězeňství.⁶⁶ Zvláštní důraz byl kladen na materiální a personální změny.

Třetí krok prováděl požadavek demilitarizace. Přijetím zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, byl zrušen Sbor nápravné výchovy, na jehož místo nastoupila Vězeňská služba, která má tři složky – vězeňskou stráž, justiční stráž a správní službu, která jediná nemá povahu ozbrojeného sboru.⁶⁷ Vězeňská služba plní úkoly vyjmenované v § 2 odst. 1 zákona 555/1992 Sb., jakož i další úkoly podle zvláštních předpisů. Hlavními úkoly jsou správa a ostraha vazebních věznic a věznic, též ústavů pro výkon zabezpečovací detence, střežení, předvádění a eskorta osob v těchto zařízeních. Vězeňská služba odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, a plní další úkoly uvedené v citovaném ustanovení.

Za pravděpodobně nejvýznamnější krok reformy českého vězeňství lze označit novelu zákonem č. 294/1993 Sb., která byla přijata již za doby existence Koncepce rozvoje vězeňství v ČR, a naplňovala tak již některé z cílů zde vytyčených. Od jejího vstupu v účinnost až do současnosti je trest vykonáván ve věznici. Byl zaveden systém vnější diferenciaci věznic do čtyř základních typů – s dohledem, s dozorem, s ostrahou, se zvýšenou ostrahou. Vedle nich byly zřízeny i zvláštní věznice nebo oddělení věznic pro mladistvé. Podmínky pro zařazování odsouzených do jednotlivých typů věznic obsahoval § 39a tr. zákona.

Touto novelou došlo také k zavedení tzv. resocializačních programů.

⁶⁶ Tamtéž

⁶⁷ Tamtéž, s. 183

„Resocializační programy představovaly souhrn pracovních, vzdělávacích, terapeutických a zájmových aktivit s diferencovaným přístupem při jejich realizaci s tím, že skladba resocializačního programu sledovala dosažení účelu výkonu trestu a tyto programy musely být aktualizovány v závislosti na vývoji osobnosti odsouzeného, jeho chování a délce trestu.“⁶⁸ Pokud uvedené srovnáme s platným zněním ustanovení § 41 ZVTOS, vidíme, že již v mnohém vykazují podobné znaky. Resocializační programy lze označit za předstupeň programů zacházení. Konstrukce resocializačních programů vycházela také z filozofie, že převýchova odsouzeného jako jeden z účelů výkonu trestu by měla být také iniciována vůlí odsouzeného převýchovy dosáhnout.⁶⁹ Odsouzení měli možnost zvolit si z resocializačních programů nabízených správou věznice. Pokud si nezvolili, byl resocializační program tvořen zejména pracovní činností s ohledem na zdravotní stav odsouzeného.

Jedna ze změn, kterou novela přinesla, se však ukázala jako spornou a nakonec i neobhajitelnou. Rozhodování o přearazování odsouzeného do jiného typu věznice, který se od věznice, v níž dosud trest vykonával, mohl lišit o jeden stupeň, nečinil napříště soud, jako tomu bylo dosud, ale ředitel věznice. Pro pochybnosti o ústavnosti tohoto ustanovení podala skupina 44 poslanců Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky návrh na jeho zrušení Ústavnímu soudu. Ústavní soud nálezem č. 8/1995 Sb. zrušil dnem vyhlášení nálezu ve Sbírce zákonů ustanovení § 9 a § 9a zákona č. 59/1965 Sb., ve znění zákona č. 294/1993 Sb., stejně jako navazující předpisy, tedy bod 198 zákona č. 292/1993 Sb., novely trestního řádu, a ustanovení § 11 písm. a), §§ 13 a 14 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti ze dne 21. dubna 1994 č. 110/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Dle odůvodnění uvedeného nálezu spatřoval Ústavní soud rozpor posuzovaného ustanovení především s čl. 40 odst. 1 Listiny a čl. 90 Ústavy, jež shodně zní takto: „*Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.*“ Dovedil, že rozhodnutí o přearazení do jiného typu věznice je rozhodnutím odvozeným od rozhodování o trestu, a jako takové musí být svěřeno výlučně do rukou soudu. Novelou trestního zákona zákonem č. 152/1995 Sb. zaplnil zákonodárce mezeru po zrušení výše citovaných ustanovení a od té doby opět rozhoduje o přearazování soud.

Historický vývoj byl završen přijetím nových předpisů k úpravě výkonu trestu

⁶⁸ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 188

⁶⁹ Tamtéž

odnětí svobody. S účinností od 1. 1. 2000 jsou jimi zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, a vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. To však neznamená, že tím české vězeňství dosáhlo dokonalosti. Jelikož jde doba stále kupředu, bylo nutno reagovat na nové trendy a jevy ve vězeňství. Proto byla v roce 2005 přijata Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015 (dále jen „Koncepce“).

Koncepce hned v úvodu konstatuje absenci teoretického penologického pracoviště a tedy nutnost vycházet především z vlastní praxe a zkušeností ze zahraničí.⁷⁰ Pro dobu své platnosti identifikuje trendy ve vězeňství – zvýšení významu bezpečnosti pro společnost, personál i vězně, liberalizace trestu a nemožnost zabránit růstu počtu vězňených osob a s ní spojenou přeplněnost věznic.⁷¹ Ze strategických cílů lze zmínit zejména požadavek prohloubení spolupráce s Probační a mediační službou ČR a záměr zredukovat soustavu vězeňských zařízení na tři typy – věznice s dozorem, věznice s ostrahou a vazební věznice.⁷² Koncepce se pak blíže věnuje různým oblastem vězeňství, hodnotí tehdejší stav a určuje požadavky do budoucna.

V oddíle týkajícím se výkonu trestu odnětí svobody jsou uvedeny úkoly do budoucna. Tyto úkoly směřují jednak ke zlepšení ubytovacích podmínek odsouzených. Zde se požaduje modernizace a celkové zlepšení vězeňské architektury, a také dosažení ubytovacího standardu ubytovací plochou 6 m² na jednu osobu.⁷³ Další úkol je na úrovni koncepční, kde je naplánováno vytvoření sboru předních odborníků v oboru pro řešení koncepčních a systémových záměrů.⁷⁴

Jak uvádí Koncepce ve svém závěru, je třeba ji chápat jako základní plánovací dokument na období do roku 2015, který vyjadřuje kontinuitu vývoje a reakci na aktuální změny a za tím účelem by měla být průběžně aktualizována; současně se nesnaží hledat „českou cestu“, ale hlásí se k evropskému odkazu.⁷⁵

⁷⁰ *Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015*. Praha: Vězeňská služba ČR, 2005, s. 7. Dostupné z WWW: <http://dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/koncepce_do-roku_2015.pdf>

⁷¹ Tamtéž

⁷² Tamtéž, s. 9

⁷³ *Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015*. Praha: Vězeňská služba ČR, 2005, s. 19. Dostupné z WWW: <http://dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/koncepce_do-roku_2015.pdf>

⁷⁴ Tamtéž

⁷⁵ Tamtéž, s. 30

4. Podmíněné propuštění v právu České republiky

Institut podmíněného propuštění lze definovat jako „komplex mimoústavně odborně prováděného výchovného působení na pachatele s cílem zajistit jeho úplnou rehabilitaci a společenskou readaptaci.“⁷⁶ Podmíněné propuštění je charakteristické výrazným penologickým (a sociologickým) rozměrem, tato práce se však především zaměří na rovinu právní a poukáže také na důsledky v právě zmíněných vědních disciplínách.

Na podmíněné propuštění není právní nárok, posouzení žádosti odsouzeného záleží v zhodnocení zákonných podmínek soudem, jehož rozhodnutí musí být přiměřeně odůvodněno a nesmí být výrazem libovůle (dle ÚS 10/2009-u.).⁷⁷ Smyslem tohoto institutu tedy není automatické propuštění po splnění zákonných předpokladů (odpykání stanovené doby, dobré chování, plnění povinností...), nýbrž propuštění v situaci, kdy je odůvodněno, že odsouzený povede řádný život i nadále a že tu není pro společnost příliš velké riziko recidivy.⁷⁸

4.1 Vývoj právní úpravy

Podmíněné propuštění bylo do československého právního řádu zavedeno zákonem č. 562/1919 Sb., o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění.⁷⁹ Po odpykání alespoň dvou třetin trestu (u doživotního trestu 15 let), nejméně však jednoho roku, mohl být odsouzený k trestu odnětí svobody v délce trvání více než jeden rok podmíněně propuštěn, pokud bylo lze předpokládat, že se bude řádně chovat.⁸⁰ V rozhodnutí bylo možno vyslovit nad podmíněně propuštěným ochranný dozor a též mu uložit přiměřená omezení.⁸¹ Zkušební doba činila zbytek původní výměry, ne však méně než 2 roky, u doživotně odsouzeného trvala 10 let.⁸²

O podmíněném propuštění rozhodovala Komise pro podmíněné propuštění z trestu, složená ze dvou soudců sborového soudu, v jehož obvodu byl trest vykonáván,

⁷⁶ ŠÁMAL, P. & VÁLKOVÁ, H. K podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. *Trestněprávní revue*. 2012, roč. 11, č. 11 - 12, s. 249

⁷⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1077

⁷⁸ Tamtéž, s. 1078

⁷⁹ VICHEREK, R. Institut podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody z historického hlediska. *Trestní právo*. 2013, roč. 17, č. 2, s. 25

⁸⁰ BENDA, E a kol. *Praktický advokát*. 3. vydání. Praha: F. Strnadel a spol., 1934, II. svazek, s. 216

⁸¹ VICHEREK, R. Institut podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody z historického hlediska. *Trestní právo*. 2013, roč. 17, č. 2, s. 25

⁸² BENDA, E a kol. *Praktický advokát*. 3. vydání. Praha: F. Strnadel a spol., 1934, II. svazek, s. 216

a jednoho státního zástupce.⁸³ Proti zamítavému rozhodnutí Komise byla přípustná stížnost do 8 dnů u ministerstva spravedlnosti, jež rozhodovalo s konečnou platností. Opětovně mohla být žádost podána nejméně po roce.⁸⁴

Podmíněné propuštění bylo odvoláno, pokud podmíněně propuštěný vážným způsobem porušil uložená omezení, ač již byl napomenut, jakož i pokud vedl nemravný nebo zahálčivý život, nebo se oddal nezřízenému pití nebo hráčství.⁸⁵ Stejně tomu bylo i v případě, že podmíněně propuštěný spáchal ve zkušební době zločin, za který byl odsouzen nejméně na dobu tří měsíců. Podmíněné propuštění mohlo být odvoláno dle úvahy Komise podle povahy a okolností skutku, pokud se jednalo o odsouzení pro zločin na dobu kratší, nebo o odsouzení pro přečin či přestupek.⁸⁶ Proti usnesení o nařízení výkonu zbytku trestu byla opět přípustná stížnost do 8 dnů u ministerstva spravedlnosti.

Změna právního režimu podmíněného propuštění přišla s přijetím trestního zákona, č. 86/1950 Sb. Odsouzený musel odpykat minimálně polovinu trestu (u doživotí opět 15 let) a musel být učiněn závěr, že odsouzený prokázal svou prací a chováním polepšení opravňující k naději, že povede řádný život pracujícího člověka (§ 33). Zkušební dobu bylo lze stanovit na 2 až 10 let. Taktéž bylo možno uložit přiměřená omezení, aby podmíněně odsouzený vedl řádný život pracujícího člověka.

O podmíněném propuštění rozhodovala stále Komise pro podmíněné propuštění, složená ze dvou soudců z povolání a tří soudců z lidu. Novelou zák. č. 64/1956 Sb. byl tento poměr snížen na 1 ku 2 a posléze namísto Komise rozhodoval soud. Pokud podmíněně propuštěný vedl ve zkušební době řádný život pracujícího člověka a vyhověl uloženým omezením, hledělo se na něj, jako by trest vykonal dnem podmíněného propuštění. Stejně tak se na něj hledělo, pokud nebylo bez jeho viny do dvou let od uplynutí zkušební doby rozhodnuto, že se zbytek trestu vykoná.

Přijetím zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, a zejména pak novelizacemi po roce 1990 dochází postupně k posilování pozitivních prvků podmíněného propuštění a rozšiřování možností, jak zajistit resocializační účinek tohoto institutu, jako například

⁸³ VICHEREK, R. Institut podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody z historického hlediska. *Trestní právo*. 2013, roč. 17, č. 2, s. 25

⁸⁴ BENDA, E a kol. *Praktický advokát*. 3. vydání. Praha: F. Strnadel a spol., 1934, II. svazek, s. 216

⁸⁵ Tamtéž

⁸⁶ Tamtéž

zavedení možnosti vyslovení dohledu nad podmíněně propuštěným s účinností od 1. 1. 2002.⁸⁷ Tento trend je patrný i v současné právní úpravě.

4.2 **Řádné podmíněné propuštění**

Jako řádné podmíněné propuštění se označuje ustanovení § 88 odst. 1 tr. zákoníku, které zní:

„Soud může odsouzeného podmíněně propustit na svobodu, jestliže odsouzený po právní moci rozsudku, zejména ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a může se od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život nebo soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného, a

a) odsouzený vykonal alespoň polovinu uloženého nebo podle rozhodnutí prezidenta České republiky zmírněného trestu odnětí svobody, nebo

b) odsouzený, jenž nebyl odsouzen za zvlášť závažný zločin a který dosud nebyl ve výkonu trestu odnětí svobody, vykonal alespoň třetinu uloženého nebo podle rozhodnutí prezidenta České republiky zmírněného trestu odnětí svobody.“

Toto znění, provedené zákonem č. 390/2012 Sb., zachovalo předchozí právní úpravu, ke které nově přibylo ustanovení písmene b). Upraven byl také slovosled, kdy nyní je na začátku ustanovení dán důraz na možnost rozhodování soudu.

Obecnými podmínkami řádného podmíněného propuštění jsou (kumulativně) polepšení, které musí odsouzený prokázat svým chováním a plněním svých povinností po právní moci rozsudku, zejména ve výkonu trestu, a očekávání, že odsouzený v budoucnu povede řádný život nebo soud přijme záruku za dovršení jeho nápravy. Odsouzený musí vykonat alespoň polovinu uloženého (nebo podle rozhodnutí prezidenta České republiky zmírněného) trestu odnětí svobody. Odsouzený, jenž je poprvé ve výkonu trestu a nebyl dosud odsouzen za zvlášť závažný zločin, musí vykonat alespoň třetinu tohoto trestu.

Chování odsouzeného je třeba posuzovat s ohledem na charakterové vlastnosti každého jedince.⁸⁸ Je nezbytné zhodnotit, zda po dobu výkonu trestu došlo k odstranění těch rysů, které vedly ke spáchání trestného činu, a těch, které by mohly vést k dalšímu

⁸⁷ VICHEREK, R. Institut podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody z historického hlediska. *Trestní právo*. 2013, roč. 17, č. 2, s. 27

⁸⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1083

páchání trestné činnosti.⁸⁹ Ukazatelem chování odsouzeného ve výkonu trestu jsou také kázeňské odměny (§ 45 ZVTOS) a kázeňské tresty (§ 46 ZVTOS).

Plněním povinností se rozumí nejen povinnosti vyplývající z výkonu trestu (§ 28 ZVTOS), ale také obecné povinnosti (vyživovací povinnost, povinnost k náhradě škody...). Polepšení odsouzeného však nesmí být pouhým projevem adaptace na vězeňské prostředí, musí být takového rázu, že lze důvodně očekávat, že odsouzený i v budoucnu povede řádný život.⁹⁰

Co se rozumí pod pojmem řádný život, je možno dovodit z judikatury Nejvyššího soudu (R 11/1968-II., R 56/1973, R 59/1973 a TR NS 69/2010-T 1323, R 19/1976): dodržování právního řádu a dalších základních norem občanské společnosti, plnění povinností vůči státu i společnosti, jakož i nezneužívání svých práv proti spoluobčanům, nenarušování občanského soužití a nepáchání přestupků, jiných deliktů a trestných činů.⁹¹ Nejedná se však o taxativní výčet.

Z nového znění písm. b) je patrná snaha zákonodárce rozšířit možnosti snižování stavů vězeňské populace, je však otázkou, jestli je toto ta pravá cesta. Do této kategorie spadají i pachatelé závažných zločinů, kde uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody reflektuje okolnosti případu a osobu pachatele, kde se náprava již po jedné třetině výkonu trestu nejeví být příliš reálnou.⁹²

Poněkud kontroverzním ve vztahu k řádnému podmíněnému propuštění je nové znění ustanovení odst. 3, kdy soud při rozhodování o podmíněném propuštění přihlédne také k tomu, zda odsouzený včas nastoupil do výkonu trestu a zda částečně nebo zcela nahradil či jinak odčinil škodu nebo jinou újmu způsobenou trestným činem nebo zda vydal bezdůvodné obohacení získané trestným činem, nově však jen ve vztahu k odsouzenému za zločin.

Vicherek⁹³ je toho názoru, že tím byla soudům odebrána možnost přihlížet k těmto skutečnostem u odsouzených za přečin, což bude mít výrazný dopad na praxi. Zájem zákonodárce je opět tentýž – snižování stavů vězeňské populace.⁹⁴ S jeho

⁸⁹ Tamtéž

⁹⁰ Tamtéž, s. 1082

⁹¹ Tamtéž, s. 552

⁹² ŠÁMAL, P. & VÁLKOVÁ, H. K podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. *Trestněprávní revue*. 2012, roč. 11, č. 11 - 12, s. 254

⁹³ VICHEREK, R. Dopady novely trestního zákoníku provedené zákonem č. 390/2012 Sb. *Trestní právo*. 2013, roč. 17, č. 7 - 8, s. 28

⁹⁴ Tamtéž, s. 29

názorem lze však polemizovat, neboť uvedené podmínky jednoznačně spadají pod výklad pojmu řádný život, jak bylo uvedeno výše, a proto by výklad ustanovení odst. 3 neměl směřovat k závěru, že u odsouzených za přečin se k těmto podmínkám *a contrario* přihlížet nesmí.

4.3 Předčasné podmíněné propuštění

Ustanovení § 88 odst. 2 tr. zákoníku, předčasné podmíněné propuštění, zasluhuje pravděpodobně nejvíce pozornosti. Po novele provedené zákonem č. 390/2012 Sb. zní takto: *„Jestliže odsouzený za přečin prokázal svým vzorným chováním a plněním svých povinností, že dalšího výkonu trestu není třeba, může ho soud podmíněně propustit na svobodu i předtím, než vykonal část trestu odnětí svobody vyžadovanou pro podmíněné propuštění podle odstavce 1. Soud nevyhoví návrhu ředitele věznice na podmíněné propuštění odsouzeného na svobodu, jen je-li zjevné, že by odsouzený po propuštění na svobodu nevedl řádný život.“*

Jak je patrné, ustanovení se vztahuje pouze na pachatele přečinů, a nestanoví minimální dobu výkonu trestu odnětí svobody. Zákonodárce se snaží zmírnit trestní represi, přičemž krátkodobé působení na pachatele je přirovnáváno k „šoku“, který by měl odsouzeného odradit od dalšího páchaní trestné činnosti.⁹⁵ Oproti § 88 odst. 1 musí odsouzený osvědčit vyšší kvalitu chování, „vzorné“, tedy takové, které vybočuje ze standardů a může být příkladem pro ostatní odsouzené.⁹⁶ Navíc svým chováním a plněním povinností musí prokázat, že je schopen vést řádný život a že u něj nehrozí recidiva.

Otázkou zůstává, kdy se odsouzený k této vyšší formě chování propracuje. Z logiky věci vyplývá, že by k tomu zpravidla mělo být potřeba více času, než „jen“ k řádnému chování. S výjimkou nějaké mimořádné události si lze stěží představit situaci, kdy by k tomu došlo za velmi krátkou dobu.⁹⁷

Kladné stanovisko ředitele věznice, které musí odsouzený připojit ke své žádosti o podmíněné propuštění dle § 331 odst. 1 tr. řádu, je častokrát jediným důkazem o vzorném chování a plnění povinností odsouzeného, který má soud k dispozici při

⁹⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1086

⁹⁶ Tamtéž

⁹⁷ VICHEREK, R. Předčasné podmíněné propuštění dle § 88 odst. 2 a prvotní praktické postřehy z praxe. *Trestní právo*. 2012, roč. 16, č. 1, s. 18

rozhodování o podmíněném propuštění.⁹⁸ V této souvislosti vyvolává pravděpodobně největší pochybnosti věta druhá ustanovení § 88 odst. 2.

Soud nemůže nikdy s jistotou říci, zda odsouzený povede po svém podmíněném propuštění řádný život, a i když se situace může jevit velice pravděpodobně, stále půjde o pravděpodobnost.⁹⁹ Slovo „zjevné“ však vyjadřuje jistotu, a tu soud nemůže mít nikdy. Jak bylo řečeno výše, kladné stanovisko ředitele věznice je vedle jiných důkazů předložených odsouzeným zpravidla to jediné, z čeho soud může při rozhodování vycházet.¹⁰⁰ Vzhledem k tomu, že tyto důkazy si navzájem nebudou odporovat, měl by to být soud, který by obstaral jiné důkazy, čímž by v podstatě docházelo k přesunu důkazního břemene na soud.¹⁰¹

Přidání věty druhé do § 88 odst. 2 tedy v zásadě znamená, že soud by měl být vázán návrhem ředitele věznice, od kterého by se mohl odchýlit jen tehdy, bylo-li by zjevné, že by odsouzený po podmíněném propuštění nevedl řádný život, což by soud musel ve svém rozhodnutí odůvodnit.¹⁰² Šámal poukazuje na to, že soud nemůže být při rozhodování vázán úvahou ředitele věznice, nýbrž pouze zákonem; opačný přístup je ústavně nekonformní a lze zde odkázat na nálezh Ústavního soudu č. 8/1995 Sb. (viz. také kap. 3.1.3).¹⁰³ Podobné důvody vedly i prezidenta republiky, když zákon dne 17. 9. 2012 vetoval.¹⁰⁴ Žák navrhuje, že tento rozpor by mohl být odstraněn, pokud by soud měl vyhovět návrhu, bylo-li by zjevné, že odsouzený po podmíněném propuštění povede řádný život.¹⁰⁵ Nedošlo by k přesunu důkazního břemene, a odsouzený či ředitel věznice by prokazovali pozitivní stav, což je logické.¹⁰⁶

4.4 Zpřísněné podmíněné propuštění

Nejpřísnější režim podmíněného propuštění se vztahuje na osoby odsouzené za trestné činy vyjmenované v ustanovení § 88 odst. 4 tr. zákoníku, osoby odsouzené k výjimečnému trestu odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let (§ 54 odst. 2), a osoby

⁹⁸ Tamtéž

⁹⁹ ŽÁK, V. Zamýšlené změny ve vězeňské legislativě. *Soudce*. 2013, roč. 15, č. 1, s. 18

¹⁰⁰ Tamtéž

¹⁰¹ Tamtéž

¹⁰² ŠÁMAL, P. & VÁLKOVÁ, H. K podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. *Trestněprávní revue*. 2012, roč. 11, č. 11 - 12, s. 254

¹⁰³ Tamtéž

¹⁰⁴ VICHEREK, R. Dopady novely trestního zákoníku provedené zákonem č. 390/2012 Sb. *Trestní právo*. 2013, roč. 17, č. 7 - 8, s. 28

¹⁰⁵ ŽÁK, V. Zamýšlené změny ve vězeňské legislativě. *Soudce*. 2013, roč. 15, č. 1, s. 18

¹⁰⁶ Tamtéž

odsouzené k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí. Tyto osoby mohou být podmíněně propuštěny až po výkonu dvou třetin uloženého trestu, doživotní vězni pak po odpykání dvaceti let trestu.

Pro podmíněné propuštění těchto osob musí být splněna přísnější podmínka, než v předchozích odstavcích, a to, že nesmí hrozit s ohledem na okolnosti činu, za který byla osoba odsouzena, a povahu její osobnosti opakování spáchaného nebo jiného obdobného zvláště závažného zločinu. Zákon zde klade důraz na ochranu společnosti před nejzávažnějšími trestnými činy a jejich pachateli, u nichž je zcela nezbytné vyloučit recidivu.¹⁰⁷ Na závěr je třeba podotknout, že k podmíněnému propuštění z doživotního trestu zatím nedošlo.¹⁰⁸

4.5 Procesní otázky

O podmíněném propuštění rozhoduje okresní soud, v jehož obvodu se trest odnětí svobody vykonává (§ 333 odst. 1 tr. řádu). Ne každý soud bude tedy příslušným, jelikož v České republice existuje celkem 36 věznic.¹⁰⁹ Soud rozhoduje na návrh státního zástupce, ředitele věznice, v níž se vykonává trest, na žádost odsouzeného nebo i bez takové žádosti (§ 331 odst. 1 tr. řádu). Návrh může podat též zájmové sdružení občanů, nabídne-li převzetí záruky za dovršení nápravy odsouzeného (§ 331 odst. 2 tr. řádu). Jak bylo již řečeno výše, podává-li odsouzený žádost podle § 88 odst. 2, musí k ní připojit kladné stanovisko ředitele věznice, jinak soud o takové žádosti nerozhoduje a vrátí ji odsouzenému zpět.

Pokud byla žádost odsouzeného o podmíněné propuštění zamítnuta, může ji opakovat až po uplynutí šesti měsíců (zkrácení oproti 1 roku dle novely zák. č. 390/2012 Sb.) od zamítavého rozhodnutí. I když byla lhůta zkrácena, stále může docházet k případům, kde soud zamítne žádost dle § 88 odst. 2, ale podmínky pro vyhovění žádosti dle § 88 odst. 1 by byly splněny. Než však uplyne lhůta pro novou žádost, může již odsouzenému trest vypršet.

Tento problém by mohl vést odsouzené k tomu, že by o podmíněné propuštění dle § 88 odst. 2 neměli zájem, nebo opačně, budou-li mít zájem a bude-li žádost

¹⁰⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1090

¹⁰⁸ VANTUCH, P. Podmíněné propuštění z výkonu trestu a možnost řešení problému přeplnění věznic. *Trestní právo*. 2012, roč. 16, č. 2, s. 6

¹⁰⁹ VICHEREK, R. Příslušnost soudu k podmíněnému propuštění. *Trestněprávní revue*. 2013, roč. 12, č. 10, s. 234

zamítnuta, pak stráví ve věznici zbytečně delší dobu, čímž narostou i náklady výkonu trestu.¹¹⁰ Řešením by mohlo být uzákonění možnosti podat žádost dle § 88 odst. 1, ačkoliv byla zamítnuta žádost dle § 88 odst. 2.¹¹¹

Stejně tak by k vyřešení této situace mohla vést detailnější práce soudu, který by mohl využít svého oprávnění dle § 331 odst. 1 tr. řádu podmíněně propustit odsouzeného i bez návrhu nebo žádosti.¹¹² Iniciativa soudu v tomto ohledu se však pravděpodobně nedá očekávat.¹¹³

Zkrácení lhůty na poloviční dobu by mohlo vést k zatížení soudů touto „podružnou“ agendou.¹¹⁴ Avšak s přihlédnutím ke zmírnění kritérií pro podmíněné propuštění se nemusí jednat o výrazný nárůst a je možné, že soudy budou větší množství odsouzených podmíněně propouštět již při první žádosti.¹¹⁵ Podává-li odsouzený žádost, a stanovisko věznice nesvědčí o tom, že byl naplněn účel trestu, nelze žádosti vyhovět, stejně tak, pokud odsouzenému dosud nebyl zahlazen kázeňský trest.¹¹⁶ Zde je na místě, aby soud poučil odsouzeného o následcích zamítavého rozhodnutí, a odsouzený by měl svou žádost vzít zpět.

*„Soud musí rozhodnout o žádosti o podmíněné propuštění do třiceti dnů od doručení této žádosti soudu, nebrání-li tomu důležité důvody, což většinou brání.“*¹¹⁷ Za důležité důvody lze považovat překážky, pro které nebylo možno rozhodnout, jako např. nedostatečné hodnocení odsouzeného nebo nepřítomnost osob, jejichž účast je nutná, při veřejném zasedání.¹¹⁸

Jak již bylo řečeno výše, stanovisko ředitele věznice spolu s výpovědí odsouzeného bývají jedinými důkazy, která má soud při rozhodování k dispozici. Soud již při předčasném podmíněném propuštění nemusí zároveň uložit některé z omezení dle § 89 odst. 2 (viz. dále), stále to však bude u mnoha případů relevantní.

Proto je nezbytné, aby Probační a mediační služba dodala soudu informace, na

¹¹⁰ VICHEREK, R. Předčasné podmíněné propuštění dle § 88 odst. 2 a prvotní praktické postřehy z praxe. *Trestní právo*. 2012, roč. 16, č. 1, s. 22

¹¹¹ Tamtéž, s. 23

¹¹² VICHEREK, R. Dopady novely trestního zákoníku provedené zákonem č. 390/2012 Sb. *Trestní právo*. 2013, roč. 17, č. 7 - 8, s. 31

¹¹³ Tamtéž

¹¹⁴ Tamtéž, s. 30

¹¹⁵ Tamtéž, s. 31

¹¹⁶ Tamtéž

¹¹⁷ VICHEREK, R. Předčasné podmíněné propuštění dle § 88 odst. 2 a prvotní praktické postřehy z praxe. *Trestní právo*. 2012, roč. 16, č. 1, s. 20

¹¹⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád III. § 315 až 471. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3814

základě kterých bude soud moci zvážit uložení vhodného omezení, a také zda se odsouzený chová vzorně.¹¹⁹ Probační a mediační služba potřebuje čas a koordinaci s věznicí při ověřování předmětných informací, ale ne ve všech zařízeních je přítomna potřebná vstřícnost z důvodů, že předčasné podmíněné propuštění je třeba projednat co nejrychleji, aby neztratilo svůj smysl.¹²⁰ Soudu by dané informace měly stačit až k veřejnému zasedání.

Rozhodne-li soud, že se odsouzený podmíněně propouští, je stanovení zkušební doby jediné, co je dle účinné právní úpravy povinen učinit, u odsouzených za přečin až na tři roky a u odsouzených za zločin na jeden rok až sedm let. U odsouzených za trestné činy vyjmenované v § 88 odst. 4 a 5 zákon zkušební dobu nestanoví. Pro ně platí zkušební doba stanovená za zločiny. Režim odsouzených k trestu odnětí svobody na doživotí je zpřísněn oprávněním soudu rozhodnout při uložení trestu, že doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou (kam je pachatel, kterému byl uložen výjimečný trest, zařazen dle § 56 odst. 2 písm. d)) se pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává (§ 54 odst. 4).

Možnosti působení na podmíněně propuštěného jsou již zcela fakultativní. Soud může jednak vyslovit dohled a současně uložit, aby se podmíněně propuštěný ve stanovené části zkušební doby zdržoval v určené době ve svém obydlí nebo jeho části. Také může uložit, aby podmíněně propuštěný dle svých sil nahradil škodu nebo odčinil nemajetkovou újmu, nebo aby vydal bezdůvodné obohacení.

Dále lze uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti směřující k tomu, aby podmíněně propuštěný vedl řádný život. Zákon jejich demonstrativní výčet uvádí v § 48 odst. 4 tr. zákoníku:

- a) podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace,
- b) podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy,
- c) podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle tohoto zákona,
- d) podrobit se vhodným programům psychologického poradenství,
- e) zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami,
- f) zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů

¹¹⁹ Tamtéž

¹²⁰ Tamtéž

jiných osob,

- g) zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek,
- h) zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek,
- i) uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku,
- j) veřejně se osobně omluvit poškozenému,
- k) poskytnou poškozenému přiměřené zadostiučinění.

Až do novely zák. č. 390/2012 Sb. byl soud povinen uložit předčasně podmíněně propuštěnému, aby se ve zkušební době zdržoval ve stanoveném časovém období ve svém obydlí nebo jeho části, nebo aby vykonal práce ve prospěch obcí, státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, anebo aby složil určenou peněžní částku na pomoc obětem trestné činnosti na účet soudu.

Ustanovení bylo koncipováno jako mimořádný institut, neboť odsouzený byl podmíněně propuštěn po kratší době, a naproti tomu mu byly uloženy aktivní povinnosti, nikoliv jen pasivní vedení řádného života.¹²¹ Tyto povinnosti (opatření) vycházejí z trestů domácího vězení, obecně prospěšných prací a peněžitého trestu, šlo tedy o něco jako přeměnu nepodmíněného trestu na jiný druh trestu.¹²² V tom byl ovšem i problém tohoto ustanovení. Odsouzeným častokrát nestálo za to přebírat na sebe tyto závazky, když měli vyhlídku na řádné podmíněně propuštění za nedlouhý časový úsek.¹²³

Zákonodárce se proto rozhodl změnit tuto povinnost soudu na oprávnění. Možnost soudu uložit povinnosti (opatření) je zachována, navíc je lze ukládat vhodněji, nikoliv pouze automaticky. Změna by měla vést ke zvýšení počtu žádostí, přičemž soudní kontrola bude zachována.¹²⁴

Jestliže podmíněně propuštěný vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, vysloví soud, že se osvědčil. Poté nastupuje fikce, že byl trest vykonán dnem podmíněného propuštění. To platí, i pokud soud takové rozhodnutí neučinil bez viny podmíněně propuštěného do roka od uplynutí zkušební doby.

Nevysloví-li soud, že se podmíněně propuštěný osvědčil, musí rozhodnout, že se

¹²¹ VICHEREK, R. Dopady novely trestního zákoníku provedené zákonem č. 390/2012 Sb. *Trestní právo*. 2013, roč. 17, č. 7 - 8, s. 29

¹²² VICHEREK, R. Předčasné podmíněně propuštění dle § 88 odst. 2 a prvotní praktické postřehy z praxe. *Trestní právo*. 2012, roč. 16, č. 1, s. 19

¹²³ VICHEREK, R. Dopady novely trestního zákoníku provedené zákonem č. 390/2012 Sb. *Trestní právo*. 2013, roč. 17, č. 7 - 8, s. 29

¹²⁴ Tamtéž, s. 30

zbytek trestu vykoná. Nově po novele zák. č. 390/2012 Sb. může soud výjimečně vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechat podmíněné propuštění v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu k rozhodnutí o tom, že se zbytek trestu vykoná. Musí však zároveň učinit jedno z následujících rozhodnutí:

- a) stanovit nad odsouzeným dosud neuložený dohled,
- b) přiměřeně prodloužit zkušební dobu, ne však o více než dvě léta, přičemž nesmí překročit horní hranici zkušební doby stanovené v § 89 odst. 1, nebo
- c) stanovit dosud neuložená přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 směřující k tomu, aby vedl řádný život.

Novela odstranila nežádoucí následky, vyplývající z předchozí rigidity tohoto ustanovení.¹²⁵ Toto mimořádné oprávnění dává soudu lepší možnost rozhodovat tak, aby byl naplněn účel trestu, a zároveň nedocházelo k nepřiměřeně přísným rozhodnutím tam, kde se právě tato další omezení jeví jako vhodnější.¹²⁶

4.6 Závěry

Na institut podmíněného propuštění lze nahlížet různě. Na jedné straně jako na zkoušku toho, jak účinný je progresivní penitenciární systém a korektivní výchovná funkce trestu, a také jak funkční je postpenitenciární systém a připravenost a ochota společnosti začlenit odsouzeného zpět do běžného života.¹²⁷ Na druhé straně je chápán jako zbytečné dobrodíní pro odsouzené a prostředek, jak řešit přeplněnost věznic.¹²⁸

K docílení kýžených výsledků je potřeba, aby fungovaly všechny „složky“ podmíněného propuštění. Nejprve se musí za pomoci programů zacházení dosáhnout takového stupně resocializace u odsouzeného, že jej lze podmíněně propustit. V kriminologickém výzkumu zaměřeném na efektivitu resocializačního programu 3Z (Zastav se, Zamysli se a Změň se) nebylo u vybraného vzorku odsouzených (recidivistů majetkové trestné činnosti) potvrzeno, že jeho absolvování bude mít za následek menší recidivu.¹²⁹ Z toho sice nelze vyvozovat kategorické závěry, existují i další programy

¹²⁵ Tamtéž

¹²⁶ Tamtéž

¹²⁷ ŠÁMAL, P. & VÁLKOVÁ, H. K podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. *Trestněprávní revue*. 2012, roč. 11, č. 11 - 12, s. 249

¹²⁸ Tamtéž

¹²⁹ BIEDERMANOVÁ, E. Je možné resocializovat osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, jsou standardizované programy zacházení účinné? *Trestněprávní revue*. 2013, roč. 12, č. 7 - 8, s. 184

zacházení, ale něco to napovídá o tom, zda lze očekávat, že budou odsouzení vést po svém propuštění řádný život.

Dalším krokem je rozhodnutí o tom, zda se odsouzený podmíněně propouští. Je na soudu, aby důkladně zjistil, jestli odsouzený dosáhl již takového stupně nápravy, aby mohl být podmíněně propuštěn, a jestli povede řádný život. Soud by měl při veřejném zasedání zjišťovat, do jakého prostředí povedou kroky odsouzeného po propuštění, zda má zajištěnou práci, jaké bude jeho rodinné a sociální zázemí.¹³⁰ Bohužel, soud není ke zkoumání těchto okolností povinen, a tak bude záležet na každém soudci, jak k problematice přistoupí, výše uvedeným otázkám by se však měl důkladně věnovat každý z nich u každého odsouzeného, o jehož podmíněném propuštění rozhoduje.

Zvláště důležitá je tato důkladnost, rozhoduje-li soud o návrhu ředitele věznice na předčasné podmíněné propuštění podle § 88 odst. 2 tr. zákoníku. O spornosti tohoto ustanovení již bylo pojednáno výše, je také třeba mít na paměti, že ředitel věznice je zástupce moci výkonné, nikoliv soudní. Je v podstatě v pozici manažera, potýká se s přeplněností zařízení a nedostatkem finančních prostředků, jeho motivace je vzdálena účelu podmíněného propuštění.¹³¹ Ostatně Vantuch je toho názoru, že užitím předčasného podmíněného propuštění nelze výrazně zvýšit počet odsouzených, kteří opustí věznice, vzhledem k přísně nastaveným podmínkám.¹³²

Spolu s výstavbou nových vězeňských zařízení, amnestií a ukládáním alternativních trestů je podmíněné propuštění jedním z nástrojů, jak regulovat stavy vězeňské populace. Reforma vězeňství - řešení problému přeplněných věznic a nedostatku finančních prostředků však musí probíhat ve vzájemné koordinaci. Spíše než neustále měnit zákonnou úpravu podmíněného propuštění je třeba výrazně posílit postpenitenciární péči, personálně i finančně, především pak Probační a mediační službu.¹³³

¹³⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1084

¹³¹ VICHEREK, R. Dopady novely trestního zákoníku provedené zákonem č. 390/2012 Sb. *Trestní právo*. 2013, roč. 17, č. 7 - 8, s. 28

¹³² VANTUCH, P. Podmíněné propuštění z výkonu trestu a možnost řešení problému přeplnění věznic. *Trestní právo*. 2012, roč. 16, č. 2, s. 8

¹³³ ŠÁMAL, P. & VÁLKOVÁ, H. K podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. *Trestněprávní revue*. 2012, roč. 11, č. 11 - 12, s. 255

5. Podmíněné propuštění v právu Spojeného království

*„Porozumět anglickým normám upravujícím podmíněné (předčasné) propuštění je noční můra. Nejenže se pravidelně a dramaticky mění, ale pokaždé se různá pravidla užijí na různé druhy odsouzených: krátkodobých, dlouhodobých, s neurčitou délkou, s určitou délkou, a tak dále. Nadto působí obtíže vypočítat data propuštění, kvůli složitým a měnícím se pravidlům pro po sobě jdoucí odsouzení a vazbu.“*¹³⁴ Tento výrok Nicolý Padfield dokonale ilustruje současnou situaci v anglickém právním systému, pokud jde o podmíněné propuštění. Současná právní úprava je obsažena v zákoně Criminal Justice Act 2003 (dále jen „CJA 2003“), jeho části dvanácté, kapitole šesté, a některé další normy lze nalézt v kapitole 7 a přílohách (Schedules) 19 a 21.

Co činí tento institut anglického práva problematickým je především fakt, že byl již několikrát novelizován, zejména pak zákony Criminal Justice And Immigration Act 2008, Coroners And Justice Act 2009, Legal Aid, Sentencing And Punishment Of Offenders Act 2012 a Crime And Courts Act 2013. I dřívější zákon Criminal Justice Act 1991 byl mnohokrát novelizován, a tak jsou zvláště přechodná ustanovení velmi problematická při aplikaci v praxi. Pro uvedenou složitost se tato práce nebude přechodným ustanovením věnovat.

Jak poznamenává bývalý Nejvyšší soudce Anglie a Walesu Lord Judge (Lord Chief Justice of England and Wales), od roku 1997 došlo nejméně k 55 novelizacím, z nichž některé byly velmi obsáhlé, a které ve spojení s odklady účinnosti zákonů a přechodnými ustanoveními tvoří jádro onoho problému, o němž bylo hovořeno.¹³⁵

V níže uvedené věci, která se dostala až před Supreme Court, se jednalo pouze o rozdílný výpočet data podmíněného propuštění odsouzené. Lord Judge zde v posledním odstavci krátce a výstižně vyjmenovává některé nežádoucí důsledky legislativy týkající se podmíněného propuštění: *„Ní méně prvek absurdity zůstává. Je šokující, že bylo třeba vynaložit tolik intelektuálního úsilí, stejně jako veřejného času a zdrojů, k nalezení cesty skrze legislativní marast k tomu, co má být jak pro odsouzenou, tak pro instituci*

¹³⁴ PADFIELD, N. Distinguishing the unlawful from the unjustifiable in the rules on early release from prison. *Cambridge Law Journal*. 2007, roč. 66, č. 2, s. 255

¹³⁵ [2010] UKSC 30, R (on the application of Noone) (FC) (Appellant) v The Governor of HMP Drake Hall and another (Respondents)

*zajišťující výkon jejího trestu, Vězeňskou službu, tou nejjednodušší a nejurčitější otázkou – datum jejího podmíněného propuštění.*¹³⁶

5.1 Podmíněné propuštění – vývoj a účel

V kapitolách pojednávajících o účelu trestu bylo také hovořeno o utilitárních, resp. nápravných teoriích. Pokud má být odsouzený podmíněně propuštěn, měl by jeho pobyt ve věznici přispět k jeho převýchově a měla by být minimalizována možnost opakování trestné činnosti. Užití nápravných metod a jejich účinnost ve vztahu k opakování trestné činnosti byly za posledních 70 let ve Velké Británii předmětem kritik a přehodnocení přístupu v anglickém právním systému. Za tu dobu se v něm objevily tři hlavní přístupy – „Nothing works“, „What works?“, a „Something works“.

„Nothing works“ přístup má své kořeny v tzv. Martinsonově zprávě nazvané „What works?“ z roku 1974, která naznačuje, že dosavadní nápravné programy nemají prakticky žádný vliv na recidivu.¹³⁷ V důsledku zprávy se vlády snažily nastolit méně nákladný způsob zacházení s odsouzenými, a také došlo k oslabení podpory pro podmíněné propouštění za dobré chování a další dosavadní mechanismy.¹³⁸

„What works?“ přístup je výsledkem nové vlny výzkumů v 90. letech. Na rozdíl od Martinsonovy zprávy se tyto výzkumy soustředily na to, jak fungují jednotlivé programy zacházení ve vztahu k recidivě, a bylo zjištěno, že zatímco u některých dochází ke snížení o 10%, u některých je to až 60%.¹³⁹ Závěry byly tedy logické: některé metody fungují na některé skupiny odsouzených.¹⁴⁰

Přibližně od roku 2000 se pak trend označuje jako „Something works“. Jednotlivé převýchovné programy jsou detailně zkoumány a je zjišťována jejich efektivita – jakého snížení rizika recidivy lze dosáhnout u jakých skupin odsouzených.¹⁴¹

Závěrem je třeba uvést významné ustanovení s 152 odst. 2 CJA 2003, které se nevztahuje na případy, kdy je uložení trestu odnětí svobody obligatorní, a které je obdobou § 55 odst. 2 tr. zákoníku: Soud uloží trest odnětí svobody jen v tom případě, že

¹³⁶ Tamtéž

¹³⁷ EASTON, S. & PIPER, CH. *Sentencing and Punishment. The Quest For Justice*. 3. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 380

¹³⁸ Tamtéž

¹³⁹ Tamtéž, s. 381

¹⁴⁰ Tamtéž

¹⁴¹ Tamtéž, s. 382

trestná činnost je tak závažná, že se uložení pokuty nebo jiného druhu trestu nejeví jako dostačující.

5.2 Předčasné propuštění (*Unconditional release*)

Na osoby odsouzené k trestu odnětí svobody ve výměře nižší než 12 měsíců se vztahuje povinnost, aby byli ministrem spravedlnosti (Secretary of State for Justice) propuštěni po uplynutí požadované doby uvěznění (requisite custodial period) (s 243A odst. 2 CJA 2003). Propuštění těchto osob je nepodmíněné a zbytek jejich trestu nepodléhá žádným podmínkám, ani nejsou pod dohledem Probační a mediační služby.¹⁴² Požadovaná doba uvěznění činí polovinu výměry trestu.¹⁴³ Do této doby se dle s 240ZA odst. 3 CJA 2003 započítává doba, po kterou byl odsouzený ve vazbě, s následujícími „základními“ výjimkami: den strávený ve vazbě se počítá jako den uvěznění jen ve vztahu k jednomu odsouzení a jen jedenkrát (s 240ZA odst. 5 CJA 2003).

Toto schéma je předmětem mnoha kritik. Záměr snižovat stavy vězeňské populace je zřejmý, přináší s sebou však nežádoucí důsledky. Především je to velmi vysoká úroveň recidivy – náprava odsouzených je obtížný úkol za tak krátkou dobu, jako je 12 měsíců, natož pak když podle tohoto schématu končí reálná doba uvěznění nejvýše na 6 měsících a začíná v řádu dnů.¹⁴⁴ V takto krátkých relacích odsouzení hraje každý týden odsouzení podstatnou roli. Odsouzení v řádu týdnů pak reálně znamená pobyt za mřížemi v řádu dnů, logicky tak vyvolává pobouření a výsměch, a narušuje principy spravedlnosti.¹⁴⁵ Veřejnost pak toto schéma vnímá jako nemorální, nespravedlivé, a někteří autoři se domnívají, že především nikdy nemělo být do právního řádu zavedeno.¹⁴⁶

¹⁴² Tamtéž, s. 158

¹⁴³ TAYLOR, R. D., WASIK, M., LENG, R. *Blackstone's guide to the Criminal Justice Act 2003*. Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 261

¹⁴⁴ TURNER, A. J. Early release. *Criminal Law & Justice Weekly*. 2010, roč. 174, č. 8, s. 98

¹⁴⁵ Tamtéž

¹⁴⁶ Tamtéž

5.3 Podmíněné propuštění (*Release on licence*)

5.3.1 Povinné podmíněné propuštění

Základní podmínky pro podmíněné propuštění osob odsouzených na dobu 12 měsíců a delší jsou stejně jednoduché – po uplynutí poloviny výměry trestu se na ně vztahuje povinnost, aby byli ministrem spravedlnosti propuštěni (s 244 CJA 2003).¹⁴⁷ První polovina trestu se označuje jako požadovaná doba uvěznění (requisite custodial period), druhá polovina jako zkušební doba (licence period).¹⁴⁸ Zákon (CJA 2003) v tomto ohledu dává v ustanovení s 238 možnost soudu, který ukládá trest odnětí svobody, aby v rozsudku doporučil ministru spravedlnosti podmínky, které by měl vzít v úvahu při podmíněném propuštění (nejedná se tedy o povinnost). Blíže k podmínkám ukládaným pro zkušební dobu bude pojednáno v kap. 5.3.5.

Z této základní právní úpravy existuje několik výjimek – možnost podmíněně propustit odsouzené před uplynutím požadované doby uvěznění (requisite custodial period), a povinnost podmíněně propustit některé odsouzené po schválení od Parole Board (extended sentences, life sentences).

5.3.2 Diskreční podmíněné propuštění

Ministr spravedlnosti může dle s 246 CJA 2003 propustit odsouzeného až 135 dní před uplynutím požadované doby uvěznění za podmínky, že tato doba činí nejméně 6 měsíců, odsouzený byl vězněn alespoň 4 měsíce a též polovinu požadované doby uvěznění.¹⁴⁹ Podle ustanovení s 250 odst. 5 CJA 2003 musí být odsouzenému současně uloženo domácí vězení (home detention curfew), a to až do okamžiku uplynutí požadované doby uvěznění.¹⁵⁰ Podmínky domácího vězení jsou stanoveny v s 253 CJA 2003, a jedná se zejména o povinnosti zdržovat se ve stanovenou dobu na určeném místě a podrobit se elektronickému monitorování.

Toto diskreční podmíněné propuštění se ovšem nevztahuje na odsouzené k trestu ve výměře delší než 4 roky, a také na osoby odsouzené k trestům vyšší výměry, označovaným jako extended sentences a life sentences (viz. níže) (s 246 odst. 4 CJA

¹⁴⁷ THOMAS, D., *Current Sentencing Practice. Volume 1*. Londýn: Sweet & Maxwell, 2010, s. 10733

¹⁴⁸ EASTON, S. & PIPER, CH. *Sentencing and Punishment. The Quest For Justice*. 3. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 158

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 159

¹⁵⁰ TAYLOR, R. D., WASIK, M., LENG, R. *Blackstone's guide to the Criminal Justice Act 2003*. Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 262

2003). Stejně jako ostatní represivní opatření je i domácí vězení předmětem pozitivních i negativních hodnocení. Na jedné straně je vnímáno jako vhodný prostředek pro znovuzачlenění do společnosti, na druhé straně jen jako způsob vyrovnání se s přeplněností věznic.¹⁵¹

Další dvě možnosti diskrečního podmíněného propuštění představují propuštění z milosrdných důvodů (release on compassionate grounds) dle ustanovení s 248 CJA 2003 za výskytu výjimečných okolností, které takové propuštění odůvodňují, a propuštění osob odsouzených k trestu odnětí svobody pro nezaplacení částky určené k náhradě v odsuzujícím rozsudku nebo pro pohrdání soudem a obdobné jednání (dle zákona Contempt of Court Act 1981) dle ustanovení s 258 CJA 2003 (early release of fine defaulters and contemnors). Na tyto osoby se obecně vztahuje základní pravidlo jedné poloviny výměry trestu, z milosrdných důvodů pak mohou být propuštěni bez časového omezení.

5.3.3 Schválené podmíněné propuštění (extended sentences)

Pojem extended sentences vymezují ustanovení s 226A (pro trestné činy spáchané osobu ve věku 18 let nebo starší) a s 226B (pro trestné činy spáchané osobou mladší 18 let) CJA 2003.

Ustanovení s 226A CJA 2003 se vztahuje na osoby, které spáchaly některý z trestných činů uvedených v příloze 15 tohoto zákona v době, kdy již byly dříve odsouzeny za některý z trestných činů uvedených v příloze 15B tohoto zákona, soud dospěl k závěru, že je zde značné riziko pro veřejnost při možném opakování obdobné trestné činnosti, ale zároveň soud nemusí uložit trest odnětí svobody na doživotí, a výměra trestu odnětí svobody je alespoň 4 roky.

Soud může vzhledem ke všem okolnostem uložit celkový trest (appropriate custodial term), jež je součtem základní výměry a prodloužené zkušební doby (extension period), která však nesmí překročit dobu 5 let, pokud jde o odsouzení za násilnou trestnou činnost, a 8 let, pokud jde o odsouzení za trestnou činnost proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. Takovými trestnými činy v příloze 15B jsou například zabití, těžké ublížení na zdraví, použití střelné zbraně k uniknutí ze zadržení, řízení teroristické organizace, použití jaderné zbraně, znásilnění, znásilnění dítěte mladšího 13

¹⁵¹ ASHWORTH, A., *Sentencing and criminal justice*. 5. vydání. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 306

let nebo navádění k dětské pornografii.

Trestné činy v příloze 15 tohoto zákona se opět dělí na „násilné“ a „sexuální“. Násilnými jsou například zabití, únos, vražda novorozeného dítěte, loupež, žhárství, braní rukojmí nebo pokus vraždy. Sexuálními jsou například znásilnění, soulož s dívkou mladší 13 let, soulož mezi příbuznými nebo sexuální nátlak.

Podmínky v ustanovení s 226B CJA 2003 jsou shodné, s tím rozdílem, že soud neukládá doživotní detenci dle ustanovení s 91 zákona Powers of Criminal Courts (Sentencing) Act 2000.

Zákon dále v ustanovení s 229 odst. 2 uvádí kritéria, podle kterých soud zhodnotí riziko ohrožení veřejnosti možným opakováním další trestné činnosti – tedy pachatelovu „nebezpečnost“ (dangerousness). Soud musí vzít v úvahu veškeré informace o povaze a okolnostech spáchání trestného činu. Dále může vzít v úvahu veškeré informace o povaze a okolnostech spáchání jiných trestných činů, kterých se pachatel dopustil kdekoli na světě, jeho chování při páčání trestné činnosti, a jeho osobě.

Podmíněné propuštění osob dosouzených k extended sentences se řídí dvojitým režimem dle s 246A CJA 2003. Požadovaná doba uvěznění (requisite custodial period) činí nikoliv polovinu výměry trestu, ale dvě třetiny. Po uplynutí této doby je ministr spravedlnosti povinen odsouzeného podmíněně propustit. Odlišný režim se vztahuje na osoby, které byly odsouzeny k trestu odnětí svobody v trvání nejméně 10 let za některý z trestných činů uvedených v příloze 15B CJA 2003. V takovém případě je nutno postupovat dle ustanovení s 246A odst. 4-7 CJA 2003.

Ministr spravedlnosti musí nejprve předložit věc k posouzení Parole Board, jakmile uplyne požadovaná doba uvěznění, nebo nejdéle 2 roky od předchozího zamítavého rozhodnutí ze strany Parole Board. Pokud Parole Board udělí souhlas k podmíněnému propuštění, je povinností ministra spravedlnosti odsouzeného propustit. Parole Board neudělí souhlas ve dvou případech: pokud věc nebyla ministrem spravedlnosti postoupena, nebo pokud Parole Board dospěje k závěru, že v zájmu ochrany veřejnosti nelze odsouzeného podmíněně propustit. Blíže k Parole Board v kapitole 5.3.7.

5.3.4 Doživotní vězni (lifers)

Podle zprávy z roku 2004 měla Velká Británie nejvyšší počet doživotních vězňů z tehdejších 45 členských států Rady Evropy.¹⁵² Za více než 70 trestných činů lze v Anglii a Walesu uložit trest odnětí svobody na doživotí.¹⁵³ V této kapitole budou nejprve uvedeny „druhy“ doživotních trestů (v závislosti na různých způsobech jejich ukládání) a poté úprava podmíněného propuštění doživotních vězňů.

Tresty odnětí svobody na doživotí se dělí na mandatorní, diskreční a automatické (mandatory, discretionary, automatic life sentences). Trest smrti jako trest nejvyšší byl zrušen zákonem Murder (Abolition of Death Penalty) Act 1965. Jeho s 1 odst. 1 zní: *„Žádný člověk nesmí být potrestán smrtí za vraždu, a osoba uznaná vinnou trestným činem vraždy musí být odsouzena na doživotí.“*

V případě R v. Lichniak¹⁵⁴ bylo rozhodnuto, že uložení trestu odnětí svobody na doživotí za vraždu není svévolné, ani nepřiměřené, a tudíž není neslučitelné s čl. 3 a 5 odst. 1 EÚLP. Odsouzená ve svém odvolání napadala s 1 odst. 1 Murder (Abolition of Death Penalty) Act 1965, neboť dle něj jsou za vraždu odsouzeni na doživotí všichni, bez ohledu na okolnosti případu, osobu pachatele, nebo jestli představují riziko pro veřejnost. Jejich Lordstva (Their Lordships) se zabývala pouze zákonností uložení takového trestu. Toto ustanovení vyjadřuje vůli Parlamentu, od své účinnosti nedošlo k novelizaci, a *„fakt, že představuje stálou vůli demokratického shromáždění, mu skýtá jistý stupeň vážnosti.“*

Pokud vraždu spáchá osoba mladší 18 let, nelze trest odnětí svobody na doživotí uložit. Namísto toho bude taková osoba odsouzena dle ustanovení s 90 zákona Powers of Criminal Courts (Sentencing) Act 2000 k „zadržení pro potěšení Jeho Veličenstva“ (detention at Her Majesty's pleasure) – čili na dobu neurčitou.

„Diskreční doživotí“ je upraveno především v kapitole 5 části 12 zákona CJA 2003. Soudce má u vyjmenovaných trestných činů možnost uložit trest odnětí svobody na doživotí za spáchání „druhého trestného činu ze seznamu“ (second listed offence) dle s 224A CJA 2003, anebo za spáchání „zvlášť závažného zločinu“ (serious offence) dle s 225 CJA 2003.

¹⁵² PRISON REFORM TRUST. *Briefing Paper*. London: Prison Reform Trust, 2004

¹⁵³ EASTON, S. & PIPER, CH. *Sentencing and Punishment. The Quest For Justice*. 3. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 147

¹⁵⁴ [2002] UKHL 47

Trest odnětí svobody na doživotí zde představuje horní hranici trestní sazby, je proto logické, že by měl být uložen pouze ve výjimečných případech, a za použití zásady subsidiarity.¹⁵⁵ Podmínky pro jeho uložení byly až do doby přijetí zákona CJA 2003 upraveny pouze na úrovni common law, a byly známy jako tzv. Hodgson kritéria.¹⁵⁶ Trestní úsek Odvolacího soudu (Court of Appeal, Criminal Division) v případě R v. Hodgson (1968) 52 Cr. App. R. 113 uvedl tři podmínky, za kterých je uložení takového trestu ospravedlněné:

1) Trestný čin nebo trestné činy jsou samy o sobě tak závažné, že si žádají velmi dlouhé odnětí svobody.

2) Z povahy trestných činů nebo pachatelovy minulosti se jeví, že je osobou nestálého charakteru se sklonem spáchat takové trestné činy v budoucnosti.

3) Při opětovném spáchání mohou být způsobené následky zvlášť škodlivé, jako v případě násilné trestné činnosti nebo trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti.

Trest odnětí svobody na doživotí podle ustanovení s 224A CJA 2003 se ukládá osobám odsouzeným za trestný čin uvedený v části první přílohy 15B tohoto zákona (viz. kap. 5.3.3) a spáchaný po datu účinnosti tohoto ustanovení (3. prosince 2012) za splnění dvou dalších zákonných předpokladů. Pachatel by byl odsouzen k trestu odnětí svobody v délce trvání nejméně 10 let po zvážení „běžných“ zásad pro ukládání trestu, a již dříve byl odsouzen za trestný čin uvedený v příloze 15 CJA 2003 k trestu odnětí svobody v délce trvání nejméně 10 let.¹⁵⁷ Thomas podotýká, že podle úpravy s 224A může teoreticky dojít k „anomálii“, že pachatel bude odsouzen k trestu odnětí svobody na doživotí za určité trestné činy, za které takový trest za jiných okolností uložit nelze.¹⁵⁸

Soud není povinen uložit trest odnětí svobody na doživotí pouze tehdy, pokud shledá, že jsou zde okolnosti zvláštního zřetele hodné, kvůli nimž by uložení takového trestu bylo nespravedlivé (s 224A odst. 2 CJA 2003). Pro toto široké diskreční oprávnění a pro fakt, že zákonné podmínky příslušného ustanovení naplní jen velmi

¹⁵⁵ EASTON, S. & PIPER, CH. *Sentencing and Punishment. The Quest For Justice*. 3. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 145

¹⁵⁶ Tamtéž

¹⁵⁷ THOMAS, D. R. v Saunders (Red); R. v G; R. v Edwards (Ian Peter): sentencing - discretionary life sentences. *Criminal Law Review*. 2013, roč. 59, č. 11, s. 934

¹⁵⁸ Tamtéž

málo pachatelů, je Thomas toho názoru, že k uložení trestu odnětí svobody na doživotí dojde zcela zřídka.¹⁵⁹

Druhý typ „diskrečního doživotí“, ustanovení s 225 CJA 2003, se vztahuje na osoby starší 18 let, které spáchaly zvláště závažný zločin – trestný čin uvedený v příloze 15 tohoto zákona a lze za něj uložit trest odnětí svobody v délce trvání nejméně 10 let. Soud musí dojít k závěru, že existuje značné riziko (significant risk) závažné újmy pro veřejnost v případě recidivy. Trest lze uložit, jen pokud závažnost spáchaných trestných činů ospravedlňuje jeho uložení, a pachatel je zároveň posouzen jako nebezpečný v zákonném slova smyslu, dle ustanovení s 229 CJA 2003 (viz. kap. 5.3.3).¹⁶⁰ V případě R v. Cardwell soud uvedl, že trest odnětí svobody na doživotí podle s 225 CJA 2003 má zůstat vyhrazen pouze pro trestné činy nejvyšší možné závažnosti (utmost gravity).¹⁶¹

Posledním typem doživotního trestu je „katastrofální“ automatický trest odnětí svobody na doživotí, který lze uložit za trestné činy spáchané v období mezi říjnem roku 1997 a dubnem roku 2005 (tedy před datem účinnosti zákona Criminal Justice Act 2003) podle právní úpravy ustanovení s 2 zákona Crime (Sentences) Act 1997, respektive ustanovení s 109 zákona Powers of Criminal Courts (Sentencing) Act 2000.¹⁶²

Trest musel být podle této právní úpravy uložen při spáchání druhého trestného činu „ze seznamu“ („násilná“ nebo „sexuální“ trestná činnost), nebyly-li zde mimořádné okolnosti (exceptional circumstances).¹⁶³ Výklad tohoto pojmu se posléze ukázal jako fundamentální, neboť se právní úprava dotkla pachatelů, jejichž trestné činy dělil velký časový rozdíl, nebo pachatelů, jejichž trestné činy nebyly nejzávažnější.¹⁶⁴ Judikatura na tuto situaci reagovala čtyřmi klíčovými případy.

V případě R v. Offen¹⁶⁵, později známému jako *Offen 1*, se pachatel s duševní poruchou dopustil loupeže s atrapou střelné zbraně, po činu se omluvil a odešel. Vzápětí jedna z osob přítomných na místě činu získala zpět tašku, do které pachatel uložil

¹⁵⁹ Tamtéž

¹⁶⁰ THOMAS, D. R. v Cardwell (Steven): sentencing – possessing firearms with intention to endanger life – whether life imprisonment appropriate. *Criminal Law Review*. 2013, roč. 59, č. 6, s. 521

¹⁶¹ [2012] EWCA Crim 3030

¹⁶² THOMAS, D. R. v Saunders (Red); R. v G; R. v Edwards (Ian Peter): sentencing - discretionary life sentences. *Criminal Law Review*. 2013, roč. 59, č. 11, s. 935

¹⁶³ EASTON, S. & PIPER, CH. *Sentencing and Punishment. The Quest For Justice*. 3. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 146

¹⁶⁴ Tamtéž

¹⁶⁵ R v. Offen [2000] 1 Cr. App. R. (S.) 565

uloupené peníze. Pachatel se svěřil přátelům, že spáchal loupež, a ti kontaktovali policii. Pachatel byl odsouzen k trestu odnětí svobody na doživotí s relevantní dobou odsouzení (viz. dále) stanovenou na 14 měsíců. Proti tomuto rozsudku se odvolal. Odvolání bylo zamítnuto, neboť soud neshledal žádných pochybení v posouzení, že nejsou přítomny žádné mimořádné okolnosti na straně pachatele nebo činu.

Při svém dalším odvolání (*Offen 2*) byl již Offen úspěšný. V mezidobí došlo k implementaci zákona Human Rights Act 1998. Ve světle tohoto zákona i EÚLP soud rozhodl, že účelem ustanovení s 2 zákona Crime (Sentences) Act 1997 byla ochrana veřejnosti. Pokud tedy osobnost pachatele nebo okolnosti spáchání činu neodůvodňují závěr o riziku nebezpečnosti pro veřejnost, jsou dány mimořádné okolnosti, jež uložení trestu neumožňují.¹⁶⁶

Tento princip byl záhy potvrzen ve věci R v. Kelly [2001] EWCA Crim 1751. Soud i na podkladě psychiatrického posudku, podle kterého odsouzený nepředstavuje riziko pro veřejnost, změnil původní trest odnětí svobody na doživotí na trest odnětí svobody v délce trvání pěti let.

Nakonec pak i značný časový odstup od spáchání prvního trestného činu (za současného vyloučení pachatelovy rizikovosti pro veřejnost) je překážkou uložení trestu odnětí svobody na doživotí, jak bylo poprvé rozhodnuto ve věci R v. Turner [2001] EWCA Crim 2918. Oba trestné činy téhož pachatele zde dělilo více než 30 let.

Na podmíněné propuštění doživotních vězňů se vztahují dva různé režimy, avšak stejná procedura. Pokud se jedná o mandatorní trest odnětí svobody na doživotí, je zákonná úprava obsažena v ustanovení s 269 zákona CJA 2003 a příloze 21 tohoto zákona, pro ostatní druhy doživotních trestů je to ustanovení s 82A zákona Powers of Criminal Courts (Sentencing) Act 2000.

Procesní postup upravuje ustanovení s 28 odst. 5-8 zákona Crime (Sentences) Act 1997. Jakmile uplynula relevantní doba odsouzení (viz. dále) a Parole Board vydala pokyn pro podmíněné propuštění, je povinností ministra spravedlnosti odsouzeného propustit. Parole Board může takový pokyn vydat pouze za předpokladu, že jí byla věc předložena ministrem spravedlnosti, a dojde k závěru, že pobyt odsouzeného za mřížemi již pro ochranu veřejnosti dále není nutný. Odsouzený může požádat ministra spravedlnosti o předložení věci Parole Board kdykoliv po uplynutí relevantní doby

¹⁶⁶ R v. Offen [2001] 2 Cr. App. R. (S.) 10

odsouzení a po dvou letech od jejího předchozího zamítavého stanoviska.

Pokud soud ukládá „nemandatorní“ trest odnětí svobody na doživotí, musí dle ustanovení s 82A odst. 2 zákona Powers of Criminal Courts (Sentencing) Act 2000 v rozsudku určit relevantní dobu odsouzení (minimal term), kterou musí odsouzený strávit ve vězení, než bude moci být jeho věc posouzena pro případné podmíněné propuštění. Při určení této doby vezme soud v úvahu zejména závažnost trestného činu a okolnosti případu. Ve věci R v. Offen [2000] 1 Cr. App. R. (S.) 565 (viz. výše) byla stanovena jen na 14 měsíců. Stejně tak však může podle odst. 4 dojít k závěru, že závažnost trestného činu odůvodňuje rozhodnutí, že se na odsouzeného ustanovení o podmíněném propuštění nebudou vztahovat.

Podmíněnému propuštění z mandatorního trestu odnětí svobody na doživotí je věnována rozsáhlejší úprava. Od výše uvedeného se liší „pouze“ tím, že soud musí při posuzování závažnosti trestného činu vzít v úvahu zásady uvedené v příloze 21 zákona CJA 2003. I zde může soud rozhodnout, že se na odsouzeného ustanovení o podmíněném propuštění nebudou vztahovat. Takové rozhodnutí se označuje jako doživotní příkaz (whole life order).

Příloha 21 především obsahuje pomocná kritéria pro určení základní doby (starting point), od které se po zvážení přitěžujících a polehčujících okolností odvozuje výsledná relevantní doba odsouzení (minimal term).

Pokud soud zhodnotí závažnost činu spáchaného osobou starší 21 let jako výjimečně vysokou (exceptionally high), je odpovídající základní dobou doživotní příkaz. Do této kategorie patří případy vraždy spáchané na dvou nebo více osobách, kde každý z činů se vyznačuje vysokým stupněm plánování, únosem oběti nebo sexuálním nebo sadistickým chováním. Dále pak vražda spáchaná na dítěti vyznačující se únosem nebo sexuálním nebo sadistickým chováním, vražda spáchaná s politickou, náboženskou, rasovou nebo ideologickou pohnutkou, nebo vražda spáchaná opětovně.

V druhé skupině následují trestné činy spáchané osobou starší 18 let, jejichž závažnost soud posoudí jako zvláště vysokou (particularlyly high). Základní dobou je 30 let. Patří sem trestné činy vraždy spáchané se zbraní, vraždy odpovídající ustanovení § 140 odst. 3 písm. j) tr. zákoníku, nebo vraždy spadající do předchozí skupiny, spáchané osobou mladší 21 let.

Základní dobou třetí skupiny je 25 let, a to pro trestné činy vraždy spáchané

s nožem nebo obdobnou zbraní, kterou se pachatel předem vybavil ke spáchání činu, je-li závažnost činu dostatečná (sufficiently serious). Pro zbylé relevantní trestné činy spáchané osobou starší 18 let je základní dobou 15 let, pro osoby mladší 18 let je to pak 12 let.

Jakmile soud určí základní dobu, vezme v úvahu přitěžující a polehčující okolnosti do té míry, do které je nezahrnul při své předchozí úvaze (zásada zákazu dvojího přičítání). Tím může dospět ke konečné relevantní době odsouzení jakékoliv délky, včetně doživotního příkazu.

Mezi přitěžující okolnosti se řadí případy odpovídající ustanovení § 42 písm. a), c) a d) tr. zákoníku, nebo fakt, že obětí byla úřední osoba při výkonu nebo pro výkon své funkce. Mezi okolnosti polehčující pak případy odpovídající ustanovení § 41 písm. b), f) a g) tr. zákoníku, nebo spáchání činu s úmyslem způsobit újmu na zdraví místo usmrcení.

Doživotní příkaz (whole life order) vyvolává otázku o slučitelnosti anglického práva s EÚLP. Evropský soud pro lidská práva rozhodoval ve věci *Vinter v United Kingdom* (66069/09) 34 B.H.R.C. 605, zda doživotní příkaz a související legislativa ob stojí ve světle čl. 3 EÚLP. Předmětným ustanovením je s 30 odst. 1 zákona Crime (Sentences) Act 1997, které zní: „*Ministr spravedlnosti může kdykoliv podmíněně propustit doživotně odsouzeného, pokud má za to, že jsou dány mimořádné okolnosti (exceptional circumstances), které odůvodňují propuštění z milosrdných důvodů (compassionate grounds).*“

Problematickým se toto ustanovení stává ve spojení s restriktivním pojetím podzákoného předpisu Indeterminate Sentence Manual (the Lifer Manual) (Prison Service Order 4700), jenž vymezuje pojem propuštění z milosrdných důvodů. Soud dospěl v této věci k závěru, že zákonná úprava není slučitelná s čl. 3 EÚLP, neboť neposkytuje dostatečnou záruku možnosti propuštění a možnosti soudního přezkumu.¹⁶⁷

Odvolací soud (Court of Appeal) se následně v jiné věci vyjadřoval k výše uvedenému právnímu názoru, když soudce neuložil doživotní příkaz, který byl odůvodněný, protože se domníval, že po věci *Vinter* k tomu již není oprávněn.¹⁶⁸ Court of Appeal ve svém rozhodnutí určil, že uložení doživotního příkazu není v rozporu s čl.

¹⁶⁷ ARCHBOLD REVIEW. Case comment: Murder – life sentences. *Archbold Review*. 2014, roč. 4, č. 3, s. 4

¹⁶⁸ Attorney General's Reference (No. 69 of 2013), Re [2014] EWCA Crim 188

3 EÚLP, a ministr spravedlnosti musí vykonávat svou pravomoc dle s 30 zákona Crime (Sentences) Act 1997 způsobem slučitelným s národním právem a čl. 3 EÚLP.¹⁶⁹

Následně soud vysvětlil, jak má být s 30 aplikován. Předně, právo přezkumu doživotního příkazu přichází v úvahu, pokud nastaly mimořádné okolnosti (exceptional circumstances), které musí odsouzený prokázat. Pojem sám soud blíže nespécifikoval, jelikož je podle jeho názoru dostatečně určitý.¹⁷⁰ Za druhé, ministr spravedlnosti musí posoudit, zda tyto mimořádné okolnosti odůvodňují propuštění z milosrdných důvodů (release on compassionate grounds), přičemž nesmí být omezen jen na kritéria daná v the Lifer Manual.¹⁷¹

Za třetí, pojem „milosrdné důvody“ musí být nahlížen způsobem slučitelným s čl. 3 EÚLP a posouzen zvlášť případ od případu. A konečně za čtvrté, rozhodnutí ministra spravedlnosti musí být náležitě odůvodněno a podléhá přezkumu ve správním soudnictví (judicial review).¹⁷²

5.3.5 Přiměřená omezení a přiměřené povinnosti (licence conditions)

Nedílnou součástí institutu podmíněného propuštění jsou přiměřená omezení a přiměřené povinnosti (dále v této kapitole jen jako „licence conditions“), které musí odsouzený dodržovat po celou zkušební dobu. Jak již bylo výše uvedeno, zkušební doba trvá až do konce původní výměry trestu (s 249 CJA 2003). Licence conditions se podle s 250 CJA 2003 dělí na „standartní“ (standard) a „stanovené“ (prescribed). Obě tyto skupiny jsou podrobně stanoveny v prováděcím předpisu (statutory instrument) k CJA 2003, jímž je Criminal Justice (Sentencing) (Licence Conditions) Order 2005/648.

Standard licence conditions jsou zde vyjmenovány v článku 2 odst. 2 a musí být uloženy při každém podmíněném propuštění dle s 250 odst. 4 písm. a) s 250 CJA 2003. Výčet je taxativní a jsou jimi:

- a) povinnost být v kontaktu s odpovědným (probačním) pracovníkem dle jeho instrukcí
- b) povinnost docházet za odpovědným (probačním) pracovníkem dle jeho instrukcí

¹⁶⁹ ARCHBOLD REVIEW. Case comment: Murder – life sentences. *Archbold Review*. 2014, roč. 4, č. 3, s. 4

¹⁷⁰ Tamtéž

¹⁷¹ Tamtéž

¹⁷² Tamtéž

- c) povinnost trvale se zdržovat na adrese schválené odpovědným (probačním) pracovníkem a povinnost obdržet jeho předchozí svolení zdržet se na jiné adrese po dobu jedné nebo více nocí
- d) omezení pracovat (v pracovním poměru nebo jako dobrovolník) jen s předchozím svolením odpovědného (probačního) pracovníka a povinnost obdržet jeho předchozí svolení pro jakoukoliv změnu v charakteru této práce
- e) zákaz vycestovat mimo Spojené království bez předchozího svolení odpovědného (probačního) pracovníka s výjimkou případů deportace v souladu se zákony Immigration Act 1971 nebo Immigration and Asylum Act 1999
- f) povinnost vést řádný život, nechovat se způsobem, který by mařil účel podmíněného propuštění, jímž je ochrana veřejnosti, zabránění opakování trestné činnosti a úspěšné znovuzачlenění do společnosti
- g) povinnost nespáchat trestný čin.

Prescribed licence conditions nejsou dle s 250 odst. 4 písm. b) CJA 2003 obligatorní a mohou být dvojího druhu. Jednak se může jednat o elektronický monitoring nebo povinnost podrobit se testům na návykové látky dle s 62 zákona Criminal Justice and Court Services Act 2000¹⁷³ a povinnost podrobit se vyšetření na polygrafu (detektoru lži) dle s 28 zákona Offenders Management Act 2007 pro osoby odsouzené za trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (relevant sexual offences). Za druhé jde o skupinu přiměřených omezení a přiměřených povinností uvedených v článku 3 odst. 2 Criminal Justice (Sentencing) (Licence Conditions) Order 2005/648. Výčet je opět taxativní a jedná se o pravomoc ministra spravedlnosti při jejich ukládání:

- a) povinnost zdržovat se na určeném místě
- b) povinnost vztahující se k navazování nebo udržování kontaktu s určitou osobou
- c) omezení vztahující se k navazování nebo udržování kontaktu s určitou osobou
- d) omezení účastnit se nebo vykonávat určitou činnost nebo aktivitu
- e) povinnost účastnit se nebo spolupracovat v programu nebo sadě aktivit uložených pro naplnění účelů uvedených v s 250 odst. 8 CJA 2003 (viz. dále)
- f) povinnost dodržovat podmínky domácího vězení

¹⁷³ TAYLOR, R. D., WASIK, M., LENG, R. *Blackstone's guide to the Criminal Justice Act 2003*. Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 264

- g) omezení svobody pohybu jiného charakteru, než dle písm. f)
- h) omezení vztahující se k dohledu odpovědného (probačního) pracovníka.

Z výčtu je patrné, že ačkoliv je taxativní, formulace je dostatečně široká, aby pokryla celou škálu vhodných povinností a omezení. Účely podmíněného propuštění, jak jsou uvedeny v s 250 odst. 8 CJA 2003, jsou také relativně obecné: ochrana veřejnosti, zabránění opakování trestné činnosti a úspěšné znovuzачlenění do společnosti. Odsouzený (podmíněně propuštěný) musí veškeré povinnosti a omezení dodržovat po celou zkušební dobu (s 252 CJA 2003).

Ministru spravedlnosti je tak svěřena vcelku rozsáhlá pravomoc uložit v zásadě jakákoliv přiměřená omezení a přiměřené povinnosti, samozřejmě za předpokladu jejich řádného odůvodnění.

Nedávným příkladem takových omezení může být případ [2014] EWHC 373 (Admin)¹⁷⁴ ze dne 19. února 2014. Navrhovatel byl odsouzen za rozšiřování proteroristických publikací dle zákona Terrorism Act 2006 k 5 letům vězení. Před jeho podmíněným propuštěním mu byly uloženy následující povinnosti a omezení, a také s ním byly diskutovány: omezení bez předchozího souhlasu dohlížejícího (probačního) pracovníka a) účastnit se nebo organizovat setkání k jinému účelu, než je modlitba; b) zákaz držení tištěných nebo elektronických materiálů, které podněcují ke zničení nebo nenávisti vůči náboženské nebo etnické skupině, schvalují nebo podněcují k násilí, nebo obsahují informace o vojenských materiálech, zbraních, technikách nebo taktikách.¹⁷⁵

Navrhovatel zažádal o soudní přezkum (judicial review) těchto povinností a omezení z důvodů, že jejich uložení je mimo jiné (i) *ultra vires*; (ii) je v rozporu s články 8, 10 a 11 EÚLP; a (iii) nebylo mu umožněno se k nim vyjádřit, než byly uloženy. Soud neshledal žádných pochybení.¹⁷⁶

Pravomoc uložit takové povinnosti a omezení je ministru spravedlnosti svěřena v s 250 odst. 4 písm. b) bod (ii) CJA 2003 a v jeho prováděcím předpisu, navíc má dojít jejich uložení k naplnění účelů uvedených v s 250 odst. 8 CJA 2003. Ministr

¹⁷⁴ The Queen on the application of Mohammed Gul v Secretary of State for Justice, National Probation Service [2014] All ER (D) 207 (Feb) před High Court of Justice Queen's Bench Division Administrative Court

¹⁷⁵ C. L. & J. Case comment - Release on licence. *Criminal Law & Justice Weekly*. 2014, roč. 178, č. 9, s. 126

¹⁷⁶ Tamtéž

spravedlnosti nejednal *ultra vires*.¹⁷⁷

Otázka v bodu (ii) zní, zda bylo uložení popsaných omezení ospravedlnitelné ve světle čl. 8, 10 a 11 EÚLP. Soud shledal, že vzhledem k povaze odsouzení bylo zcela spravedlivé, aby ministr spravedlnosti rozhodl o uložení těchto omezení z důvodu ochrany veřejnosti a zabránění opakování trestné činnosti. Je přiměřené, aby odsouzený obdržel předchozí souhlas dohlížejíciho (probačního) pracovníka, pokud by se chtěl účastnit například sportovních akcí s vysokou návštěvností, jelikož tyto jsou obecně vnímány jako potenciální místo pro teroristický útok.¹⁷⁸

Nakonec k bodu (iii) soud neshledal žádná procesní pochybení, jelikož odsouzený měl možnost podat stížnost k zamýšleným povinnostem a omezením při třech schůzkách s probačními pracovníky.¹⁷⁹

Tento příklad ilustruje důležitost a nezbytnost rozsáhlých pravomocí v zemi, kde existuje reálné riziko teroristických útoků (ve srovnání s Českou republikou).

5.3.6 Recall to prison

Výše byla uvedena povinnost podmíněně odsouzeného dodržet veškeré povinnosti a omezení po celou zkušební dobu (s 252 CJA 2003). Toto ustanovení neuvádí žádnou sankci, ta je obsažena v ustanovení s 254 odst. 1 CJA 2003. Ministr spravedlnosti je tímto ustanovením zmocněn zrušit¹⁸⁰ podmíněné propuštění, pokud odsouzený porušil jeho podmínky, a nařídit, že se zbytek trestu vykoná¹⁸¹.

Odsouzený má právo podat proti rozhodnutí stížnost a být informován o důvodech, jež k němu vedly.¹⁸² Ministr spravedlnosti pak může své rozhodnutí zrušit, pokud dospěje k závěru, že k porušení podmínek ve skutečnosti nedošlo (s 254 odst. 2B CJA 2003), a v takovém případě se na odsouzeného hledí, jako by ke zrušení podmíněného propuštění nedošlo (s 254 odst. 2C CJA 2003). Okamžikem zrušení podmíněného propuštění může být odsouzený zadržen a dodán do výkonu trestu, a pokud je na útěku, bude posuzován jako „osoba na útěku“ (unlawfully at large) (s 254

¹⁷⁷ Tamtéž

¹⁷⁸ Tamtéž

¹⁷⁹ Tamtéž

¹⁸⁰ V originále „revoke a licence“, což lépe vystihuje podstatu věci, v češtině by bylo lze lidově říci odebrat či zrušit „propustku“

¹⁸¹ I tento výraz („recall to prison“) je výstižnější – povolát zpět do vězení

¹⁸² TAYLOR, R. D., WASÍK, M., LENG, R. *Blackstone's guide to the Criminal Justice Act 2003*. Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 264

odst. 6 CJA 2003). Obdobnou funkci má ustanovení s 255 CJA 2003 ve vztahu k osobám, které byly diskrečně podmíněně propuštěny dle ustanovení s 246 CJA 2003 (viz. kap. 5.3.2).

Tento institut v sobě skrývá několik problematických bodů. Především, jelikož se jedná o pravomoc ministra spravedlnosti, osoba tak může být zbavena osobní svobody bez předchozího rozhodnutí soudu.¹⁸³ Ačkoliv je možné podat odvolání k Parole Board (v určených případech) nebo zažádat o soudní přezkum rozhodnutí (vždy), ke zbavení osobní svobody dochází prakticky okamžitě.¹⁸⁴ Dále, systém následného propuštění po zrušení podmíněného propuštění je komplikovaný, obsahuje množství různých pravidel pro různé skupiny odsouzených, a jako celek trpí nedostatkem rovnosti a respektu k lidským právům.¹⁸⁵

Také Alec Samuels ve svém článku¹⁸⁶ podrobuje tento institut kritice. 12 000 osob, z toho přes 100 doživotně odsouzených, je ročně povoláno zpět do výkonu trestu, když z většiny se jedná o porušení stanovených povinností a omezení, recidiva představuje přibližně 5 – 7 % případů. Riziko recidivy, značný veřejný zájem a kritika Probační a mediační služby vedly ke zvýšené pozornosti ze strany ministerstva vnitra i spravedlnosti, a tím pádem i ke značnému zvýšení případů nařízení výkonu zbytku trestu.¹⁸⁷

O dva roky dříve bylo lze hovořit o přibližně stejných číslech.¹⁸⁸ Samuels opět kritizuje fakt, že většinu případů tvoří porušení povinností a omezení, nikoliv recidiva. Probační pracovník již nefunguje jako sociální pracovník, ale spíše jako ochránce veřejnosti, porušení povinností a omezení je tedy posuzováno velmi striktně ve snaze předejít možným přehmatům.¹⁸⁹ Nápad je tak vysoký, že hrozí zahlcení relevantních institucí, včetně Parole Board, nemluvě o skutečnosti, že vynakládání £40 000 ročně na vězně, který není uvězněn pro spáchání trestného činu, ale jen proto, že by trestný čin

¹⁸³ ASHWORTH, A., *Sentencing and criminal justice*. 5. vydání. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 308

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 309

¹⁸⁵ PADFIELD, N. Parole and early release: the Criminal Justice and Immigration Act 2008 changes in context. *Criminal Law Review*. 2009, roč. 55, č. 3, s. 178

¹⁸⁶ SAMUELS, A. Early release of prisoners. *Criminal Law & Justice Weekly*. 2009, roč. 173, č. 21, s. 328

¹⁸⁷ Tamtéž

¹⁸⁸ SAMUELS, A. Why not abolish prisoners early release or at least substantially reduce its incidence? *Criminal Lawyer*. 2007, roč. 169, č. 2, s. 6

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 7

mohl spáchat, je jistě také problematické.¹⁹⁰

Resocializace takových vězňů pak může být ztížena, jelikož mohou nařízení výkonu zbytku trestu vnímat jako nespravedlivé a nemusí spolupracovat. Případy sebepoškození či sebevražd nejsou výjimkou.¹⁹¹ Jako řešení navrhuje Samuels zlepšení použití dohlížecích technologií, poradenství, léčení drogových závislostí a celkově lepší systém, neboť Probační a mediační služba a další instituce jsou již „přetíženy, podfinancovány a vystresovány“ (overburdened, underfunded and under stress).¹⁹²

Striktní posuzování porušení povinností a omezení však neznamená, že rozhodnutí nelze zvrátit. V případě z roku 2012¹⁹³ bylo zrušeno pro nezákonnost rozhodnutí ministra spravedlnosti o zamítnutí zrušení rozhodnutí o nařízení výkonu zbytku trestu.

Navrhovatel byl odsouzen v roce 1979 ke čtyřem trestům doživotního vězení za trestné činy vraždy, pokusu o vraždu a dalších. Minimální doba trestu byla stanovena na 20 let. V roce 2008 došlo k jeho podmíněnému propuštění za stanovení omezení (mimo jiné) nekomunikovat se zástupci tisku bez předchozího souhlasu dohlížejícího (probačního) úředníka, a obecné omezení nedělat nic, co by mařilo účel jeho podmíněného propuštění, zejména tedy ochranu veřejnosti a úspěšné znovuzачlenění do společnosti.¹⁹⁴ Dne 8. července 2012 se navrhovatel účastnil demonstrace na Downing Street.

Dne 12. července 2012 byl povolán zpět do výkonu trestu na doporučení probačního úředníka z důvodu, že se navrhovatel rozhodl zveřejnit svoji totožnost v rozporu s uloženými omezeními. Následujícího dne a znovu pak 16. července došlo k žádosti probačního fondu (organizační jednotka PMS) o zrušení tohoto rozhodnutí z následujících důvodů: po pečlivém zhodnocení se poslední varování jeví jako vhodnější řešení situace, neboť chování navrhovatele nepředstavovalo eskalaci rizika vůči veřejnosti. Dále bylo také poukázáno na možnost ohrožení pokroku v resocializaci pachatele, pokud by nedošlo ke zrušení rozhodnutí. Ani protiteroristická jednotka SO15 neměla žádných námitek proti zrušení rozhodnutí. Ministr spravedlnosti však dne 23.

¹⁹⁰ Tamtéž

¹⁹¹ Tamtéž

¹⁹² Tamtéž

¹⁹³ R (on the application of FM) v Secretary of State for Justice [2012] All ER (D) 176 (Sep)

¹⁹⁴ C. L. & J. Case reported: Prison. *Criminal Law & Justice Weekly*. 2012, roč. 176, č. 41, s. 594

července žádost zamítl a navrhovatel zažádal o soudní přezkum jeho rozhodnutí.¹⁹⁵

Soud shledal, že ministr spravedlnosti přistoupil k věci příliš restriktivně, a rozhodnutí zamítnout žádost o zrušení vzhledem ke všem okolnostem bylo takové, jaké by žádný náležitě informovaný a směřovaný ministr opodstatněně neučinil. Rozhodnutí bylo tedy zrušeno a nařízeno, aby byl navrhovatel neprodleně propuštěn.¹⁹⁶

Otázka dalšího podmíněného propuštění po předchozím nařízení výkonu zbytku trestu je značně komplikovaná a přesahuje účel této práce, na dvou případech však lze alespoň ilustrovat některé sporné body. Ve sporu [2007] EWCA Civ 1386¹⁹⁷ bylo potvrzeno, že Parole Board je oprávněna po zvážení všech dostupných informací a relevantních okolností odmítnout znovu podmíněně propustit odsouzeného, i když k žádnému porušení omezení nebo povinností nedošlo.

Ve věci [2008] UKHL 33¹⁹⁸ se měl podmíněně odsouzený dopustit pohlavního zneužití. K trestnímu stíhání nebylo pro zranitelnost obětí trestné činnosti přistoupeno. Při zvážení dalšího podmíněného propuštění Parole Board zhodnotila jako pravděpodobnější tu možnost, že k trestné činnosti došlo. Soud rozhodl, že k tomu byla oprávněna.

5.3.7 Parole Board

Parole Board hraje významnou roli ve vztahu k institutu podmíněného propuštění. Je třeba vyložit, jaký je její charakter a na základě jakých zákonných ustanovení je zřízena.

Záležitosti týkající se výlučně Parole Board upravují s 239 a příloha (Schedule) 19 CJA 2003. Dle ustanovení s 239 odst. 1 CJA 2003 je Parole Board právnickou osobou založenou v souladu s kapitolou 6 a mající pravomoci náležející jí podle ustanovení této kapitoly a podle zákona Crime (Sentences) Act 1997. Účelem její činnosti je dávat doporučení ministru spravedlnosti ve věcech, které jsou jí jím předloženy a týkají se podmíněného propuštění nebo těch, které se souhrnně označují jako „recall to prison“ (viz. kap. 5.3.6) (s 239 odst. 2 CJA 2003).

Parole Board se skládá z předsedy a dalších nejméně 4 osob, jmenovaných ministrem spravedlnosti. Mezi členy musí být: osoba, která zastává nebo zastávala

¹⁹⁵ Tamtéž

¹⁹⁶ Tamtéž

¹⁹⁷ R (Gulliver) v Parole Board [2008] 1 WLR 1116, CA

¹⁹⁸ D (Secretary of State for Northern Ireland intervening) [2008] 1 WLR 1499

funkci soudce; registrovaný psychiatr; osoba jevící se ministru spravedlnosti jako mající znalosti a zkušenosti s post-penitenciární péčí; osoba jevící se ministru spravedlnosti jako zabývající se příčinami zločinnosti nebo zacházením s vězni (bod 2 odst. 2 přílohy 19 CJA 2003).

Nejdůležitější však je, že Parole Board je fakticky soudem / tribunálem pro účely jak domácího, tak evropského práva.¹⁹⁹ Court Of Appeal („odvolací soud“ – druhý nejvyšší soud v zemi) zcela jasně rozhodl, že Parole Board je soudem a musí být nezávislý na výkonné moci.²⁰⁰ Jak bylo nastíněno v předchozí kapitole, soudní přezkum proti rozhodnutím Parole Board je též zaručen. Rozsudky Evropského soudu pro lidská práva *Thynne, Wilson and Gunnell v. UK (1989) 13 EHRR 666* a *Stafford v. UK (2002) 35 EHRR 1121* bylo potvrzeno, že Parole Board s předsedajícím soudcem je nezávislým a nestranným soudem ve smyslu čl. 6 EÚLP.²⁰¹ Stejně tak je v rozporu s čl. 5 EÚLP, pokud ministr spravedlnosti odmítne řídit se rozhodnutím Parole Board o propuštění vězně.^{202,203}

V souvislosti s působením Parole Board je nutno zmínit některé problematické aspekty. První z nich je ústnost jednání, nezbytná nejen dle čl. 6 EÚLP, ale také z hlediska spravedlnosti.²⁰⁴ Pokud nemůže být věc rozhodnuta jen na základě listinných důkazů, je nutno provést ústní jednání, kde je možno se vyjádřit k faktům, zjistit motiv pachatele nebo též posoudit jeho nebezpečnost.²⁰⁵ S ústním jednáním je však nezbytně spojen nárůst finanční i administrativní zátěže – jedno takové jednání může stát až £2000.²⁰⁶ Je třeba také uvést, že existují spory o vyváženost lidských práv vězně na jedné straně, a zájmem o ochranu veřejnosti a prevencí kriminality na straně druhé.²⁰⁷

Již bylo několikrát zmíněno, že se Parole Board potýká se značným množstvím

¹⁹⁹ SAMUELS, A. Early release of prisoners. *Criminal Law & Justice Weekly*. 2009, roč. 173, č. 21, s. 326

²⁰⁰ R (Brooke) v. Parole Board (2008) EWCA Civ 29

²⁰¹ ASHWORTH, A., *Sentencing and criminal justice*. 5. vydání. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 62

²⁰² SAMUELS, A. Early release of prisoners. *Criminal Law & Justice Weekly*. 2009, roč. 173, č. 21, s. 326

²⁰³ Např. rozhodnutí R (Black) v. Secretary of State for Justice (2008) EWCA Civ 359; nebo R (Anderson) v. Secretary of State for the Home Department (2003) 1 AC 837

²⁰⁴ Např. rozhodnutí R v. Smith and West (2005) UKHL 1; nebo R (Hammond) v. Secretary of State for the Home Department (2005) UKHL 69

²⁰⁵ SAMUELS, A. Early release of prisoners. *Criminal Law & Justice Weekly*. 2009, roč. 173, č. 21, s. 327

²⁰⁶ SAMUELS, A. Early Release or Parole. *Justice of the Peace*. 2008, roč. 172, č. 4, s. 48

²⁰⁷ SAMUELS, A. Why not abolish prisoners early release or at least substantially reduce its incidence? *Criminal Lawyer*. 2007, roč. 169, č. 2, s. 6

případů, a může tedy docházet k průtahům. Datum podmíněného propuštění je však dané a úspěšný žadatel může být ve výsledku propuštěn až po tomto datu v důsledku průtahů na straně Parole Board.²⁰⁸ Tím částečně ztrácí výhodu předčasného propuštění, jeho držení ve věznici je bezdůvodné a protiprávní, a má tak nárok na náhradu škody ve smyslu čl. 5 odst. 4, 5 EÚLP.²⁰⁹

Hodnocení rizika recidivy se jeví jako nejspornější otázka. Nebezpečnost vězně v budoucnu je posuzována na základě jeho chování v minulosti – jak podotýká Samuels²¹⁰, to lze přirovnat k věštění. Jsou k dispozici statistická data, teoretické i empirické poznatky, často velmi detailní, ale chování daného jedince nelze nikdy zcela předpovědět.²¹¹ A některé faktory mohou být zavádějící, např.: a) dobré chování ve vězení nemusí nutně znamenat dobré chování ve společnosti; b) nedostatek programů zacházení v přeplněných věznicích ztěžuje jeho resocializaci; c) dohled probačního úředníka může být paradoxně kontraproduktivní a vést k recidivě.²¹² V soudní praxi je ustáleno, že míra rizika recidivy a nebezpečnosti pro společnost musí být značná.²¹³

5.4 Závěry

Podle aktuálních statistik počty vězeňské populace ve Velké Británii přesahují 85 000 osob a kapacita vězeňských zařízení je vyšší jen o stovky.²¹⁴ Hrozí přeplnění věznic, a výstavba nových zařízení je nákladná, nemluvě o nákladech na provoz (viz. kap. 5.3.6).²¹⁵ Na jedné straně stojí zájem o ochranu společnosti a prevenci recidivy, na straně druhé finance a místa ve věznicích – to je rámec, ve kterém se musí pohybovat každá vláda.

System podmíněného propuštění s sebou neodmyslitelně nese i další problémy.

1) Podmíněné propuštění představuje značnou zátěž pro Vězeňskou službu,

²⁰⁸ SAMUELS, A. Early release of prisoners. *Criminal Law & Justice Weekly*. 2009, roč. 173, č. 21, s. 327

²⁰⁹ SAMUELS, A. Early Release or Parole. *Justice of the Peace*. 2008, roč. 172, č. 4, s. 48

²¹⁰ Tamtéž

²¹¹ SAMUELS, A. Why not abolish prisoners early release or at least substantially reduce its incidence? *Criminal Lawyer*. 2007, roč. 169, č. 2, s. 7

²¹² Tamtéž

²¹³ *R. v Lang* (2005) EWCA Crim 2864; (2006) 1 WLR 2509, zejména body 17-19; *R. v Johnson* (2006) EWCA Crim 2486.

²¹⁴ www.gov.uk [online]. 2014-03-28 [cit. 2014-03-29]. *Population Bulletin Weekly*.

Dostupné z WWW: < <https://www.gov.uk/government/publications/prison-population-figures-2014>>

²¹⁵ SAMUELS, A. Why not abolish prisoners early release or at least substantially reduce its incidence? *Criminal Lawyer*. 2007, roč. 169, č. 2, s. 8

Probační a mediační službu a Parole Board, a také odklon od normální činnosti ministerstva spravedlnosti. Tyto instituce se častokrát potýkají s osobami, které nejsou ochotny s nimi spolupracovat, což je obtížný úkol např. pro probační úředníky.

2) Posouzení nebezpečnosti vězně do budoucna bude vždy nesmírně obtížné a nikdy nebude lze se vyhnout chybám úsudku. Modelový vězeň může páchat zločiny ve společnosti a problémový vězeň může nakonec vést řádný život. Tyto chyby, ačkoliv procentuálně v malých číslech, mohou však být i případy vražd nebo sexuálních trestných činů.

3) V neposlední řadě je třeba zmínit náklady výše uvedených institucí spojené se systémem podmíněného propuštění, a také náklady a čas strávený slyšením případů před High Court, Court Of Appeal a House Of Lords (a později Supreme Court) za účelem sjednocení výkladu práva. Možná nejdůležitějším problémem je však absence důvěry veřejnosti v celý systém.²¹⁶

Nalézt řešení těchto problémů je obtížný úkol. Samuels nabízí vcelku radikální řešení – zrušit podmíněné propuštění (anebo je zachovat ve zcela minimální míře).²¹⁷ Necht' je to soudce, kdo podle velmi podrobných metodik pro ukládání trestů uloží spravedlivý trest v délce, kterou posoudí jako adekvátní, a odsouzený bude uvězněn po celou tuto délku.²¹⁸ V případě doživotního trestu by soudce stanovil nejnižší dobu, kterou má pachatel zůstat za mřížemi, a pokud by se mu doživotí jevílo adekvátní, ať je tomu tak.²¹⁹ Posouzení nebezpečnosti pachatele by soudce provedl již při ukládání trestu, nakonec je před uložením trestu provést musí. Podmíněné propuštění by schválil opět soudce, s podmínkami, které by on sám stanovil.²²⁰

Jen v případě, že je odsouzený uvězněn za trestný čin, který spáchal, a za nic jiného, si společnost může být jista, že je to spravedlivé.²²¹ Jen uvěznění je zárukou ochrany veřejnosti po dobu jeho trvání; „*podmíněné propuštění představuje riziko pro*

²¹⁶ SAMUELS, A. Early Release or Parole. *Justice of the Peace*. 2008, roč. 172, č. 4, s. 47

²¹⁷ SAMUELS, A. Early release of prisoners. *Criminal Law & Justice Weekly*. 2009, roč. 173, č. 21, s. 328

²¹⁸ SAMUELS, A. Early Release or Parole. *Justice of the Peace*. 2008, roč. 172, č. 4, s. 47

²¹⁹ SAMUELS, A. Why not abolish prisoners early release or at least substantially reduce its incidence? *Criminal Lawyer*. 2007, roč. 169, č. 2, s. 8

²²⁰ SAMUELS, A. Early release of prisoners. *Criminal Law & Justice Weekly*. 2009, roč. 173, č. 21, s. 328

²²¹ SAMUELS, A. Why not abolish prisoners early release or at least substantially reduce its incidence? *Criminal Lawyer*. 2007, roč. 169, č. 2, s. 8

společnost a preventivní uvěznění s sebou nese riziko bezprávi“.²²²

„Výhody takového komplexního přístupu by byly významné. Role soudce by byla navrácena do pozice, kam patří. Celý proces trestání by nabyl vítaný stupeň zjednodušení a jistoty. Veřejnost by byla lépe chráněna a cítila by se bezpečněji. Došlo by k ušetření velkého množství prostředků.“²²³

²²² Tamtéž

²²³ SAMUELS, A. Early release of prisoners. *Criminal Law & Justice Weekly*. 2009, roč. 173, č. 21, s. 328

Závěr

Je zřejmé, že podmíněné propuštění je institut, který nelze především kvůli jeho praktickým dopadům opomíjet, naopak by se mu mělo dostat větší pozornosti akademické obce, státní správy a zákonodárského sboru. Zákonodárského sboru hlavně proto, že cesta novelizací bez širšího zkoumání, jak lze současné problémy českého vězeňství (přeplněnost věznic, nedostatek financí) řešit, ve výsledku nemůže vést k úspěchu, ač některé dílčí kroky lze hodnotit pozitivně.

Tento problém je, jak dle mého názoru plyne ze shora provedeného srovnání, společný České republice i Velké Británii. My však můžeme z hlediska právní úpravy hovořit ještě o štěstí, jak doufám, že je z této práce patrné. Uvedl jsem příklad soudního sporu před Supreme Court, který musel rozhodovat, jak se vlastně vypočítá, kdy má být vězeň propuštěn. Jen samotná právní úprava, roztržitá v množství právních předpisů působí obtíže i soudcům. V České republice tomu tak není.

Jelikož rozhodování o podmíněném propuštění stojí na pravděpodobnosti, na nejjistém očekávání stavu v budoucnu, je značná pozornost věnována tomu, jak co nejlépe zabezpečit, aby brány věznice opouštěli pokud možno jen ti vězni, kteří nebudou trestnou činností opakovat. Zde vidíme rozdílný přístup v obou zemích.

V České republice o podmíněném propuštění rozhoduje senát složený ze soudce a dvou přísedících – laiků. Podklady pro rozhodnutí připravují zaměstnanci soudu v řádu jednotek. Soud je převážně odkázán na zprávy z věznice a od Probační a mediační služby, ne však vždy. Ve skutečnosti česká právní úprava umožňuje každému soudci, aby provedl vlastní výklad pojmů jako „řádný život“.

V tomto vidím jistou slabinu českého práva. Zatímco pro některého soudce to může být pouze bilance kázeňských odměn a trestů, pro jiného tím bude i zajištění rodinného a sociálního zázemí a zaměstnání. Tím dochází k narušení rovnosti a spravedlnosti. Osobně nejsem zastáncem zkracování lhůt potřebných pro podání žádosti o podmíněné propuštění. Vždyť soud při ukládání trestu bere v úvahu velmi podrobná hlediska a uloží trest v takové výměře, která dle jeho názoru naplní účel trestu.

Ve Velké Británii naopak je ministru spravedlnosti k dispozici celý aparát a důležitou roli hraje Parole Board. O její působnosti bylo v práci pojednáno. Vzhledem ke svému složení z osob z různých profesí má lepší šanci zhodnotit osobu pachatele, popř. okolnosti spáchaného trestného činu, než je tomu v případě trestního senátu.

Rozdíl v přístupu v obou zemích se dle mého názoru odvíjí od skutečnosti, že se ve Velké Británii stále častěji objevovaly případy těch nejzávažnějších trestných činů (typicky vražd) spáchaných podmíněně propuštěnými nedlouho poté, co opustili brány věznice. Pod vlivem mediálního tlaku nyní Parole Board posuzuje případy velmi striktně.

V České republice mi není známo, že by k takové události došlo. Veřejnost jistě není úplně spokojená se současným stavem podmíněného propouštění, sympatie by se daly označit jako převážně represivní než resocializační, ale je třeba si uvědomit, že převážná část recidivy je tvořena majetkovou trestnou činností, a nikoliv násilnou. V tomto ohledu by se měla veřejnost cítit relativně bezpečně.

Pokud se jedná o zhodnocení použitelnosti některých dílčích složek podmíněného propouštění ve Velké Británii v českém právním systému, pak na prvním místě bych kategoricky odmítl zavedení předčasného propuštění a povinného podmíněného propuštění. Je předností současného stavu v České republice, že o podmíněném propuštění vždy rozhodne soud dle své úvahy po zvážení zákonných podmínek.

Na druhou stranu jsem toho názoru, že u podmíněně propuštěných doživotních vězňů by měla být po anglickém vzoru zavedena doživotní zkušební doba. I když jsou počty doživotních vězňů v obou zemích diametrálně odlišné, veřejnost by se jistě cítila bezpečněji. Ale jak již bylo uvedeno, žádný doživotní vězeň dosud nebyl v České republice podmíněně propuštěn.

Tato práce se věnovala především právní úpravě, další aspekty, především sociologické, nebylo možno pro omezený rozsah podrobně postihnout. Po provedeném studiu a rozboru problematiky docházím k závěru, že cestou novelizací právní úpravy podmíněného propuštění nelze dosáhnout řešení problémů, se kterými se české vězeňství potýká. Obdobnými problémy trpí i anglické vězeňství, a také zde se zatím ubírají zejména cestou novelizací a zlepšování právní úpravy, očividně bez zásadního úspěchu.

Domnívám se, že skutečným krokem kupředu by bylo masivní posílení terciární prevence. Reálně je však zřejmě velmi obtížné, ne-li nemožné nalézt ve státním rozpočtu finance, stejně jako pracovníky, kteří by posílili stavy Probační a mediační

služby. Tento faktor dle mého názoru v současné době brání výraznému zvýšení úspěšnosti při resocializaci vězňů v České republice.

Přehled použitých zkratek

CJA 2003	Criminal Justice Act 2003
EÚLP	Evropská úmluva o lidských právech a základních svobodách
Listina	ústavní zákon č. 2/1993 Sb. - Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky
tr. řád	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řádu soudním
tr. zákon	zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
tr. zákoník	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
Ústava	ústavní zákon č. 1/1993 Sb. – Ústava České republiky
ZVTOS	zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Seznam použité literatury a pramenů

Učebnice a příručky:

- 1) ASHWORTH, A., *Sentencing and criminal justice*. 5. vydání. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, 468 s. ISBN 9780521765121
- 2) EASTON, S. & PIPER, CH. *Sentencing and Punishment. The Quest For Justice*. 3. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2012, 495 s. ISBN 9780199693535
- 3) JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, 904 s. ISBN 978-80-87212-49-3
- 4) NOVOTNÝ, O.; VANDUCHOVÁ, M.; ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné: Obecná část*. 6. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, 583 s. ISBN 978-80-7357-509-0
- 5) SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ D., VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva*. Vyd. 1. Praha: Novatrix, 2009. Část třetí, Tresty a ochranná opatření, 283 s. ISBN 978-80-254-4033-9
- 6) TAYLOR, R. D., WASIK, M., LENG, R. *Blackstone's guide to the Criminal Justice Act 2003*. Oxford: Oxford University Press, 2004, 685 s. ISBN 9780199267255
- 7) THOMAS, D., *Current Sentencing Practice. Volume 1*. Londýn: Sweet & Maxwell, 2010. ISBN 9780421257405

Monografie:

- 1) BENDA, E a kol. *Praktický advokát*. 3. vydání. Praha: F. Strnadel a spol., 1934, II. svazek.
- 2) ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0
- 3) KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 272 s. ISBN 80-210-3025-9
- 4) KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 92 s. ISBN 80-210-1197-1
- 5) LATA, J. *Účel a smysl trestu*. 1. vydání. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007, 114 s. ISBN 978-80-86920-24-5

- 6) NAVRÁTILOVÁ, J. *Výjimečný trest*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, 256 s. ISBN 978-80-87212-41-7
- 7) NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1967, 252 s.
- 8) VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR. *Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015*. Praha: Vězeňská služba ČR, 2005, 30 s.

Časopisecké články:

- 1) ARCHBOLD REVIEW. Case comment: Murder – life sentences. *Archbold Review*. 2014, roč. 4, č. 3, s. 3 – 4. ISSN 0961-4249
- 2) BIEDERMANOVÁ, E. Je možné resocializovat osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, jsou standardizované programy zacházení účinné? *Trestněprávní revue*. 2013, roč. 12, č. 7 - 8, s. 180 – 184. ISSN 1213-5313
- 3) C. L. & J. Case comment - Release on licence. *Criminal Law & Justice Weekly*. 2014, roč. 178, č. 9, s. 126. ISSN 1759-7943
- 4) C. L. & J. Case reported: Prison. *Criminal Law & Justice Weekly*. 2012, roč. 176, č. 41, s. 594. ISSN 1759-7943
- 5) PADFIELD, N. Distinguishing the unlawful from the unjustifiable in the rules on early release from prison. *Cambridge Law Journal*. 2007, roč. 66, č. 2, s. 255 – 258. ISSN 0008-1973
- 6) PADFIELD, N. Parole and early release: the Criminal Justice and Immigration Act 2008 changes in context. *Criminal Law Review*. 2009, roč. 55, č. 3, s. 166 – 187. ISSN 0011-135X
- 7) PRISON REFORM TRUST. *Briefing Paper*. London: Prison Reform Trust, 2004
- 8) SAMUELS, A. Early release of prisoners. *Criminal Law & Justice Weekly*. 2009, roč. 173, č. 21, s. 326 - 328. ISSN 1759-7943
- 9) SAMUELS, A. Early Release or Parole. *Justice of the Peace*. 2008, roč. 172, č. 4, s. 48 – 50. ISSN 1351-5756
- 10) SAMUELS, A. Why not abolish prisoners early release or at least substantially reduce its incidence? *Criminal Lawyer*. 2007, roč. 169, č. 2, s. 5 – 8. ISSN 0956-7429

- 11) ŠÁMAL, P. & VÁLKOVÁ, H. K podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. *Trestněprávní revue*. 2012, roč. 11, č. 11 - 12, s. 249 – 256. ISSN 1213-5313
- 12) THOMAS, D. R. v Cardwell (Steven): sentencing – possessing firearms with intention to endanger life – whether life imprisonment appropriate. *Criminal Law Review*. 2013, roč. 59, č. 6, s. 518 - 521. ISSN 0011-135X
- 13) THOMAS, D. R. v Saunders (Red); R. v G; R. v Edwards (Ian Peter): sentencing - discretionary life sentences. *Criminal Law Review*. 2013, roč. 59, č. 11, s. 930 - 936. ISSN 0011-135X
- 14) TURNER, A. J. Early release. *Criminal Law & Justice Weekly*. 2010, roč. 174, č. 8, s. 98. ISSN 1759-7943
- 15) VANTUCH, P. Podmíněné propuštění z výkonu trestu a možnost řešení problému přeplnění věznic. *Trestní právo*. 2012, roč. 16, č. 2, s. 4 – 12. ISSN 1211-2860
- 16) VICHEREK, R. Dopady novely trestního zákoníku provedené zákonem č. 390/2012 Sb. *Trestní právo*. 2013, roč. 17, č. 7 - 8, s. 22 – 33. ISSN 1211 – 2860
- 17) VICHEREK, R. Institut podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody z historického hlediska. *Trestní právo*. 2013, roč. 17, č. 2, s. 23 – 28. ISSN 1211-2860
- 18) VICHEREK, R. Předčasné podmíněné propuštění dle § 88 odst. 2 a prvotní praktické postřehy z praxe. *Trestní právo*. 2012, roč. 16, č. 1, s. 16 – 23. ISSN 1211-2860
- 19) VICHEREK, R. Příslušnost soudu k podmíněnému propuštění. *Trestněprávní revue*. 2013, roč. 12, č. 10, s. 234 – 237. ISSN 1213-5313
- 20) ŽÁK, V. Zamýšlené změny ve vězeňské legislativě. *Soudce*. 2013, roč. 15, č. 1, s. 14 – 20. ISSN 1211-5347.

Komentáře:

- 1) KALVODOVÁ, V. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, 228 s. ISBN 978-80-7357-706-3
- 2) ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád III. § 315 až 471. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 4654 s. ISBN 978-80-7400-465-0
- 3) ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 3586 s. ISBN 978-80-7400-428-5

Elektronické zdroje:

<https://www.unodc.org/>

<http://www.vscr.cz/>

<http://www.gov.uk/>

<http://www.westlaw.co.uk/>

Hlavní právní předpisy:

Evropská vězeňská pravidla.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád.

Zákon č. 562/1919 Sb. z. a n., o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

Zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 169/1999 Sb, o výkonu trestu odnětí svobody

Judikatura:

1) Nález Ústavního soudu publikovaný ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR pod č. 34/2007

2) Nález Ústavního soudu publikovaný ve Sbírce zákonů pod č. 8/1995 Sb.

3) Usnesení Ústavního soudu publikované ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR pod č. 10/2009-u.

4) Rozsudek Supreme Court [2010] UKSC 30, R (on the application of Noone) (FC) (Appellant) v The Governor of HMP Drake Hall and another (Respondents)

5) Rozsudek House of Lords [2002] UKHL 47, R v. Lichniak

6) Rozsudek Court of Appeal (Criminal Division) R v. Hodgson (1968) 52 Cr. App. R.

113

- 7) Rozsudek Court of Appeal (Criminal Division) [2012] EWCA Crim 3030, R v. Cardwell
- 8) Rozsudek Court of Appeal (Criminal Division) R v. Offen [2000] 1 Cr. App. R. (S.) 565
- 9) Rozsudek Court of Appeal (Criminal Division) R v. Offen [2001] 2 Cr. App. R. (S.) 10
- 10) Rozsudek Court of Appeal (Criminal Division) R v. Kelly [2001] EWCA Crim 1751
- 11) Rozsudek Court of Appeal (Criminal Division) R v. Turner [2001] EWCA Crim 2918
- 12) Rozsudek Court of Appeal (Criminal Division) Attorney General's Reference (No. 69 of 2013), Re [2014] EWCA Crim 188
- 13) Rozsudek High Court of Justice Queen's Bench Division Administrative Court [2014] EWHC 373 (Admin) The Queen on the application of Mohammed Gul v Secretary of State for Justice, National Probation Service [2014] All ER (D) 207 (Feb)
- 14) Rozsudek Court of Appeal (Criminal Division) R (on the application of FM) v Secretary of State for Justice [2012] All ER (D) 176 (Sep)
- 15) Rozsudek Court of Appeal (Civil Division) [2007] EWCA Civ 1386, R (Gulliver) v Parole Board [2008] 1 WLR 1116, CA
- 16) Rozsudek House of Lords [2008] UKHL 33, D (Secretary of State for Northern Ireland intervening) [2008] 1 WLR 1499
- 17) Rozsudek Court of Appeal (Civil Division) R (Brooke) v. Parole Board (2008) EWCA Civ 29
- 18) Rozsudek Court of Appeal (Criminal Division) R. v Lang (2005) EWCA Crim 2864; (2006) 1 WLR 2509
- 19) Rozsudek Court of Appeal (Criminal Division) R. v Johnson (2006) EWCA Crim 2486.
- 20) Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Stafford v. UK* (2002) 35 EHRR 1121
- 21) Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Thynne, Wilson and Gunnell v. UK* (1989) 13 EHRR 666
- 22) Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Vinter v United Kingdom* (66069/09) 34 B.H.R.C. 605

Unconditional imprisonment – abstract

This thesis is concerned with the issues of unconditional imprisonment with the focus on early release of prisoners. A comparison of legal framework in the Czech Republic and the Great Britain is provided.

The first chapter deals with the meaning and objectives of punishment. It shows a history of legal theories in the world and the Czech Republic as well. The following chapter provides an explanation of these legal theories in the Czech legislature as basic sentencing principles. Moving further into the detail it provides a legal framework of unconditional imprisonment in the Czech Republic. The third chapter gives a brief look at the history of legal framework of imprisonment on the international, European and national level.

The thesis gives a thorough examination of the early release in the Czech law in its first main part. It evaluates its advantages, disadvantages and implications. The same process is made in the second main part of the thesis concerning the early release in Common law using the doctrine of judicial precedent.

Following that evaluation a comparison of particular legal institutes of the early release is provided. Recommendations for improvement of the Czech legal framework are mentioned in the last part of the thesis.

Nepodmíněný trest odnětí svobody – abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá problematikou nepodmíněného trestu odnětí svobody, zvláště pak otázkou podmíněného propuštění. Srovnává právní úpravu České republiky a Velké Británie.

Úvodní kapitola pojednává o pojmu a účelu trestu. Uvádí historický vývoj právních teorií a účelu trestu ve světě i v České republice. Druhá kapitola ukazuje, jak se tyto teorie promítají v praxi české legislativy na úrovni základních zásad ukládání trestu. Dále postupuje konkrétněji k právní úpravě nepodmíněného trestu odnětí svobody v českém právu. Třetí kapitola podává přehled vývoje právní úpravy výkonu nepodmíněného trestu na mezinárodní, evropské i tuzemské úrovni.

Ve své první hlavní části tato práce rozebírá všechny aspekty podmíněného propuštění v české právní úpravě. Představuje právní úpravu a zkoumá její dopady i výhody a nevýhody. V druhé hlavní části činí totéž v případě anglického práva, s širokým využitím jeho typického prvku – soudních precedentů.

Poté, co je v obou hlavních částech uvažováno o výhodách a nevýhodách dílčích aspektů podmíněného propuštění v jednotlivých zemích, je v závěru provedeno jejich vzájemné srovnání. Jsou také uvedeny některé návrhy *de lege ferenda*.

Klíčová slova

Nepodmíněný trest odnětí svobody, podmíněné propuštění, anglické právo

Key words

Unconditional imprisonment, early release, common law